

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume 29 Temmuz / July 2025 Sayı / No. 3

**GUYANA İLE VENEZUELA ARASINDA YAŞANAN ESEQUIBO
BÖLGESİ ÜZERİNDEKİ HAK İDDİALARI VE SINIR
UYUŞMAZLIĞI**

TERRITORIAL CLAIMS AND BORDER DISPUTE BETWEEN
GUYANA AND VENEZUELA OVER THE ESSEQUIBO REGION

Kenan DÜLGER*

ÖZET

Güney Amerika kıtasının denize kıyısı bulunan iki komşu devleti olan Venezuela ile Guyana arasındaki Esequibo bölgesi üzerindeki hak iddiaları ve buna bağlı olarak sınır uyuşmazlığının sömürgecilik dönemine kadar uzanan tarihsel geçmişi bulunmaktadır. Günümüzde bağımsızlığını kazanmasının ardından Guyana devletinin toprakları içerisinde yer alan söz konusu bölge, her iki devlet açısından ekonomik ve stratejik bir öneme sahiptir. Bugünkü Guyana topraklarının yaklaşık olarak üçte ikisi kadar büyüklüğe sahip olmasının yanı sıra sahip olduğu doğal zenginlikleri açısından da bu önemini korumaktadır. Esequibo bölgesinde yer alan topraklarda bulunan altın, bakır vb. gibi doğal zenginlikler ile denize kıyısının bulunmasından dolayı deniz alanlarında oldukça büyük miktarda ve kalitede petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu tespit edilmiştir. Bilhassa deniz alanlarında keşfedilen petrol ve doğal gaz kaynakları, önemli derecede ekonomik kazanç sağlayıcı niteliktedir. Bölgenin aidiyeti konusunda uzun bir süre anlaşamayan taraflar yakın bir tarihte meseleyi Uluslararası Adalet Divanına taşımıştır. Hukuki sürecin devam etmesine karşın her iki tarafın da uluslararası barış ve güvenliği tehdit edici söylem ve davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmada söz konusu uyuşmazlığın uluslararası hukuk

* **Dr. Öğr. Üyesi**, İstanbul Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı/İSTANBUL, **E-Posta:** kenandulger@beykent.edu.tr, **ORCID:** 0000-0003-2324-5476, **DOI:**10.34246/ahbvuhfd.1653859.

- **Atf Şekli / Cite As:** Dülger, Kenan, “Guyana ile Venezuela Arasında Yaşanan Esequibo Bölgesi Üzerindeki Hak İddiaları ve Sınır Uyuşmazlığı”, HBV-HFD, 2025, C. 29, S. 3, s. 1363-1408.
- **İntihal/ Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

açısından önemi ve içeriği ile birlikte hukuka uygun bir şekilde nasıl nihai çözüme ulaşabileceği incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Essequibo bölgesi, Guyana, Venezuela, Uluslararası barış ve güvenlik, Sınır uyumsuzluğu.*

ABSTRACT

The territorial claims over the Essequibo region and the resulting border dispute between Venezuela and Guyana, two neighbouring countries of the South American continent, have a historical background dating back to the colonial era. Today, the region in question, which is located within the territory of the Guyana state following its independence, has economic and strategic importance for both states. In addition to being approximately two-thirds the size of today's Guyana territory, it retains its importance due to its natural resources. It has been determined that the Essequibo region contains natural resources such as gold and copper, as well as oil and natural gas resources of very large quantity and high quality in the marine areas, due to its sea coast. Especially the oil and natural gas resources discovered in the marine areas provide significant economic value. After failing to reach an agreement for a long time regarding the ownership of the region, the parties took the issue to the International Court of Justice. Despite the ongoing legal process, it is seen that both parties have been engaging in discourse and behaviour that threaten international peace and security. This study examines the importance and content of the dispute in terms of international law, as well as how it can be resolved in accordance with the law.

Keywords: *Essequibo region, Guyana, Venezuela, International peace and security, Border dispute.*

EXTENDED ABSTRACT

Venezuela and Guyana, two neighbouring states located on the northern coast of the South American continent, have been experiencing a border dispute over the Essequibo Region. The dispute is an unresolved issue that emerged about two centuries ago. In terms of historical background, Spain first established sovereignty in the disputed region towards the end of the 16th century during the colonial era. The Essequibo region geographically constitutes a point of intersection between Venezuela, Guyana and Brazil. Population density is concentrated in the seaside areas, which are favourable for agriculture and settlement. Other areas, which are unsuitable for agriculture and settlement, have significant value due to their rich natural resources. In addition to mineral resources such as gold, diamonds, and iron, large quantities of oil and natural gas have been discovered in the sea areas.

The Essequibo region is located within the borders of Guyana, between Venezuela and the Essequibo River. It covers approximately 160,000 km² and constitutes two-thirds of the territory of Guyana. While Spanish sovereignty continued in the disputed region, the establishment of the first settlements and the initiation of commercial activities

were made possible by the Netherlands. During the 17th and 18th centuries, the Netherlands gradually strengthened its commercial presence in the region by actively utilising the rivers. The Dutch presence in the region was officially recognised by the Treaty of Munster signed with Spain in 1648.

Towards the end of the 18th century, Spain established several administrative units by uniting politically, militarily and economically divided regions within its South American territories, which today belong to Venezuela. Following its independence, Venezuela declared that it had inherited the aforementioned territories established by Spain. According to Venezuela, the Essequibo River marks the border, based on agreements made first with the Netherlands and later with Britain after Venezuela gained independence. Under the London Agreement of 1814, Britain officially assumed sovereignty over the territories it had gradually begun to occupy. Following this development, Venezuela, having won its war of independence under the leadership of Simon Bolivar and gained full independence in 1830, claimed sovereign rights over the area, including the Essequibo Region. As the border between the two sides had not been defined, the cartographer and naturalist Robert Schomburgk was commissioned to demarcate the border. Schomburgk produced two separate maps at different times during his studies in the Essequibo Region. In his first map, he proposed that approximately 140,000 km² of land—which held economic importance for the UK due to its strategic and rich underground resources—should fall under British control. In the second, he suggested that the entire region be granted to the UK. Venezuela, which never accepted these efforts and consistently claimed that the true border was the Essequibo River, sought assistance from the United States of America (USA) for a fair and legal solution. The USA, aiming to prevent the colonial expansion of the UK, intervened and persuaded the parties to resolve the dispute through arbitration.

As a result, the parties agreed to settle the border dispute through arbitration by signing the Arbitration Agreement in 1897. The parties agreed to resolve the dispute through arbitration, envisioning a comprehensive and final settlement. It was anticipated that the arbitral tribunal would take into account the applicable principles of international law, the effective political control over the territory, and the extent of actual occupation. Ultimately, in 1899, the tribunal rendered a unanimous decision that awarded nearly the entire disputed area to Britain. Although initially disappointed by the decision, Venezuela accepted the decision as legally binding. However, with the publication of a memorandum prepared by a jurist serving in the tribunal, allegations of a political conspiracy were made. It was claimed that the British members and the tribunal's president pressured the US members representing Venezuela.

Following the 1899 arbitral award, Venezuela consistently rejected the decision, arguing that it was unlawful and devoid of binding legal effect, and voicing these objections within the region and on international platforms. Following the establishment of the United Nations, the UN Secretary-General launched diplomatic initiatives to revive efforts to resolve the territorial dispute. As a result, bilateral

negotiations between Venezuela and the United Kingdom commenced, aiming to reach an amicable resolution. These negotiations culminated in the signing of the Geneva Agreement in 1966, which established a Special Mixed Commission to examine the territorial issue. The agreement also stipulated that, upon gaining independence, British Guiana would assume the United Kingdom's role as a party to the dispute.

Over its four-year mandate, the Commission achieved no substantial progress. Consequently, in accordance with the UN Charter, the matter was returned to the parties for peaceful settlement. In 1970, through the mediation of Trinidad and Tobago, the Port of Spain Protocol was signed, temporarily suspending discussions on the dispute for a period of twelve years. However, this suspension yielded no tangible outcomes, prompting renewed efforts to implement the Geneva Agreement's legal framework. Despite these attempts, a resolution remained elusive. Eventually, the UN Secretary-General referred the dispute to the International Court of Justice (ICJ). Venezuela contested the Court's jurisdiction; nevertheless, the ICJ affirmed its authority to adjudicate the case, and proceedings remain ongoing. Anticipating an unfavourable ruling in favour of Guyana, Venezuela has increasingly employed rhetoric and undertaken actions that threaten regional peace and stability.

GİRİŞ

Uluslararası alanda sömürgeciliğin tasfiye edildiği süreçte Güney Amerika kıtasında yer alan birçok devletin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunların başında toprak bütünlüklerini koruma altına alma gelmektedir. Guyana Kooperatif Cumhuriyeti (Guyana) ile Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti (Venezuela) arasında yaklaşık 200 yıl öncesine dayanan bir uyuşmazlık olan Esequibo bölgesi üzerinde hak sahibi olma ve iki komşu devlet arasındaki sınırın buna bağlı olarak belirlenmesi günümüze kadar ulaşmış önemli sorunlardan biri olarak gösterilmektedir. Tarihsel olarak geçmişte birden fazla devlet tarafından kontrol edilen uyuşmazlık konusu bölgede esas itibariyle önem arz eden husus, iki komşu devlet arasındaki belirsizliğini koruyan sınır tartışması ve bölgenin aidiyeti ile yakından ilişkili olarak ortaya çıkan doğal zenginliklerin paylaşılmasıdır.

Uyuşmazlığın her iki tarafı olan devlet, Esequibo bölgesinin kendilerine ait olduğunu ileri sürerek aralarındaki sınırın bölge nezdinde belirlenmesini talep etmektedir. Öncelikle Venezuela bahsi geçen bölgenin kendisine tarihsel olarak miras kaldığını ve bugüne dek hak iddiasından vaz geçmediğini ileri sürmektedir. Bu doğrultuda geçmişte bölgede var olan İngiliz Guyanası aracılığı ile İngiltere ile arasındaki sınırın belirlenmesi çalışmalarında daima

bölgedeki hak sahipliğini öne sürmüş olup, iki taraf arasındaki sınırın bölge içerisinde yer alan Esequibo Nehrine bağlı olarak belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Günümüzde İngiltere'den bağımsızlığını kazanarak egemen bir devlet haline gelen Guyana ise başından beri Esequibo bölgesinin kendisine ait bir toprak parçası olduğunu iddia etmektedir. Bağımsızlığını kazandığı sırada ülke topraklarının yaklaşık olarak üçte ikisini oluşturan bir bölgenin de dahil olduğu sınırlarda kurulan Guyana devleti, bugüne dek siyasi ve hukuki açıdan bölgenin meşru sahibi olduğunu savunmaktadır.

Güney Amerika kıtasında yer alan iki komşu devlet arasında uzun bir süredir devam eden uyuşmazlığın ortaya çıkardığı bir diğer dikkate değer husus ise zengin doğal kaynaklara ev sahipliği yaptığının anlaşılmasıdır. 2000'li yılların başından itibaren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere Rusya ve Çin gibi uluslararası alanda etkin aktörlerin varlığından haberdar olduğu altın, doğal gaz ve petrol kaynaklarının keşfedilmesi, bölgeye ve mevcut uyuşmazlığa farklı dinamiklerin de etkide bulunmasına yol açmıştır. Her iki devletin sahip oldukları konumları, söz konusu uyuşmazlık bakımından ileri sürdükleri iddialar ve aldıkları tedbirlerin bu anlamda değişkenlik gösterdiği belirtilmektedir. Zira bahsedilen doğal zenginliklerin gerek Esequibo bölgesi üzerinde gerekse buna bağlı olarak sahip olunacak deniz alanlarında dünyanın benzer bölgeleri ile kıyaslandığında oldukça yüksek kalite ve ekonomik değerde olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu potansiyelin kullanım hakkını mevcut durumda elinde bulunduran Guyana, elde etmeye başladığı ekonomik gelir ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Ülkesinde derin bir ekonomik çöküş ve istikrarsızlık yaşayan Venezuela'nın ise bu sıkıntılarında bölge üzerinde hak sahibi olarak elde edeceği gelir ile aşabileceği öngörüsü hakim olmaktadır. Bütün bu karşılıklı çıkar ilişkilerinde tarafların uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden davranışlar içerisine girdikleri görülmektedir. Nihai olarak gelinen noktada, uyuşmazlığın Divana taşınmış olması sonucun akıbeti açısından belirsizliğini korumaktadır. Divan nezdinde başlayan hukuki sürecin devam ettiği uyuşmazlığa ilişkin söz konusu çalışmada öncelikle komşu iki devlet arasındaki sorunun tarihsel geçmişi ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Ardından uyuşmazlığın özünde mihenk taşı olarak değerlendirilen Tahkim Anlaşması ve 1899 tarihli Tahkim Kararı anlatılmaktadır. Bu bağlamda ilgili kararın geçersizliğine ilişkin başta Venezuela olmak üzere tarafların karşılıklı iddiaları ve doktrinindeki görüşler derinlemesine incelenmektedir. Bu süreçte önem taşıyan bir diğer aşama olarak dikkate alınan Guyana'nın bağımsızlığını elde etmesi ve akabinde imzalanan Cenevre Anlaşmasının barışçı çözüme etkisi değerlendirilmektedir.

Tarafların uyuşmazlığın barışçı bir şekilde nihai sonuca ulaşması hususunda attıkları somut bir adım olarak İspanya Limanı Protokolü ve Birleşmiş Milletlerin (BM) sürece nasıl müdahil olduğu ele alınmaktadır. BM'nin sürece katkısı özellikle Uluslararası Adalet Divanının (UAD) uyuşmazlığa el atması bakımından önem taşımaktadır. Söz konusu çalışmada bu aşamaya kadar incelenen hususlar ve sonrasında mevcut durum, gerek Divan içtihatları gerekse doktrindeki görüşler çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

I. ESEQUIBO BÖLGESİ VE SINIR UYUŞMAZLIĞININ TARİHÇESİ

Esequibo bölgesi üzerinde hak iddialarının söz konusu olduğu uyuşmazlıkta coğrafi olarak Guyana devletinin, kuzeyde Atlantik Okyanusu, doğuda Surinam, güney ile güneybatı tarafında Brezilya ve batıda Venezuela ile sınırları bulunmaktadır. Buna karşılık, Venezuela ise kuzeyde Karayip Denizi ile Atlantik Okyanusu, doğuda Atlantik Okyanusu ile birlikte Guyana, güneyde Brezilya ve batıda da Kolombiya ile sınır komşusudur. Uyuşmazlığın yaşandığı Esequibo bölgesi ise Guyana, Venezuela ve Brezilya arasında kalan üçlü kesişme noktasını oluşturmaktadır. Birçok akarsu yataklarının yer aldığı bölgede, farklı özelliklere sahip coğrafi alanlar bulunmaktadır. Kıyıya yakın noktalar, tarıma elverişli ve yerleşim açısından yoğunluk göstermektedir. Verimsiz olan alanlarda ise altın, elmas, manganez, demir ve petrol gibi zengin yer altı kaynaklarının bulunduğu bilinmektedir¹. Her iki devletin de hak iddia ettiği bölge, Esequibo Nehrinin batısında yer almakta olup, yaklaşık olarak 61.650 mil karelik (159.500 km²) büyüklüktedir. Genel olarak Orinoco ve Esequibo Nehirleri arasında yer alan uyuşmazlık yaşanan bölge üzerinde, ilk olarak 16. yüzyılın sonlarına doğru İspanya tarafından keşfedilerek egemenlik kurulduğu kabul edilmektedir².

Güney Amerika'nın kuzey kıyılarında yer alan Esequibo, Demerara ve Berdice gibi bölgelerde ilk kalıcı yerleşim yerlerinin kurulması, 17. yüzyılın başlarında ve 18. yüzyıl boyunca Hollanda tarafından gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir³. Hollandalılar söz konusu dönemde nehirleri ticaret konusunda aktif bir şekilde kullanarak varlıklarını kuvvetlendirmişler. Hollanda'nın bu bölgedeki egemenliği, İspanya ile aralarındaki Seksen Yıl Savaşları'nın sona ermesini sağlayan Münster Anlaşması ile tesis edilmiştir. Westfalya Barışının

¹ Menon, s. 212.

² Mahabir/Ganpat, s. 130, 133.

³ Reyner/Hope, s. 109-110.

bir parçası olarak 1648 yılında yapılan Anlaşma ile İspanya, yukarıda bahsi geçen bölgeler üzerindeki Hollanda egemenliğini tanımış olup, seyrüsefer ve ticaret hakkını kabul etmiştir. Böylece Hollanda'nın mülkiyet ve kullanım hakkının kabul edilmesi anlamına gelen Anlaşma ile taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin bölgelerine müdahale etmemeyi taahhüt etmiş olmaktadır. Ancak sözü edilen Anlaşma, herhangi bir sınır belirlemiş değildir⁴.

1777 yılına gelindiğinde İspanya, Güney Amerika'da yer alan sömürge topraklarının bir kısmında, Venezuela Başkomutanlığını kurmuştur. Kraliyet kararnamesi ile yapılan bu oluşum, siyasi, ekonomik ve askeri açıdan parçalanmış bölgeleri birleştirmek amacıyla yapılmıştır. Bu gelişme, daha sonra sömürge tahakkümü altından kurtularak bağımsızlığını kazanan yeni devletlerin egemenlik ve toprak bütünlüklerini koruma altına almalarının temelini oluşturacaktır. Zira sömürgecilikten kurtulan Güney Amerika kıtasındaki devletler bu çerçevede *uti possidetis*⁵ ilkesini oluşturarak, Avrupalı sömürgeci devletlerin topraklarını işgal etmelerini önlemeyi amaçlamışlardır⁶. Uzun süren bağımsızlık mücadelesinin ardından İspanyol sömürgesi altındaki Venezuela, Ekvator ve Kolombiya 1810 yılında bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Yeni kurulan devletin topraklarını da belirleyen Venezuela Bağımsızlık Bildirgesinde, daha önce kurulan Venezuela Başkomutanlığına ait toprakların miras olarak devralındığı ve Esequibo Nehrinin Hollanda ile batı sınırını oluşturduğu tespit edilmiştir⁷.

Bunun yanında İngiltere, daha önce Münster Anlaşması ile Hollanda'ya bırakılan Esequibo, Demerara ve Berdice gibi yerleşim yerlerini 1781 ve 1796 yıllarında ele geçirerek kısa süren bir işgal dönemleri yürütmüştür. Ancak tam anlamıyla Hollanda'nın egemenliği sona ermemiştir⁸. Yine de bölgeye

⁴ Brewer-Carias, s. 1-2.

⁵ Uti Possidetis ilkesinin “neye sahipsen ona sahip ol ya da sahip olarak kal” anlamına geldiği ve sömürgelerin bağımsızlığa kavuşma süreçlerinde, bağımsızlığın kazanıldığı tarihte mevcut sınırların aynen kabul edilmesi esasına dayandığı belirtilmektedir. Bilgi için bkz. Çaşın, s. 230-231. Devletlerin aralarındaki ilişkilerde güven ve istikrarı sağladığı için genel bir kabul gören söz konusu ilke, Uluslararası Adalet Divanı tarafından Burkina Faso ile Mali arasındaki sınır uyuşmazlığına ilişkin 1986 tarihli kararda da uygulanmıştır. Bilgi için bkz. Case Concerning the Frontier Dispute, Burkina Faso v. Republic of Mali, Judgment, 1986, ICJ Rep, para 20-26, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 10 Kasım 2024.)

⁶ Nikolic, s. 71-72.

⁷ Ishmael, 2013, s. 28; Nikolic, s. 72.

⁸ Ishmael, 2013, s. 75.

olan ilgisini kaybetmeyen İngiltere, sürekli olarak Hollanda'yı terk etmeye zorlayan bir politika izlemiştir. Bu sayede Napolyon Savaşları'nın sona ermesinin ardından Hollanda ile yapılan 1814 tarihli Londra Anlaşması ile yukarıda sözü edilen yerleşim yerleri nihai olarak İngiltere'ye bırakılmıştır. Daha önce yapılan Münster Anlaşmasında olduğu gibi bu Anlaşma da herhangi bir sınır belirleyen hükme yer vermemektedir⁹. Daha sonra İngiltere elde etmiş olduğu yerleşim yerlerini, 1831 yılında İngiliz Guyanası adı altında birleştirmiştir¹⁰. Bu arada İspanya'dan bağımsızlığını ilan eden Venezuela, Simon Bolivar önderliğinde başlattığı bağımsızlık savaşını kazanarak 1830 yılında tam bağımsız Venezuela Cumhuriyetini kurmuştur¹¹. Bu tarihte yapılan Venezuela Anayasasında devletin toprakları, *uti possidetis* ilkesi teyit edilerek geçmişte Venezuela Başkomutanlığının bulunduğu topraklar ile aynı olduğu ilan edilmiştir. İngiltere'nin de 1834 yılında Venezuela'nın bağımsızlığını tanıdığı ifade edilmektedir¹².

Ancak özellikle Esequibo bölgesinin bulunduğu yerleşim yerini kapsayan anlaşmalar ve yukarıda sözü edilen bağımsızlığın tanınmasına ilişkin bildirimde aralarındaki sınırı belirleyen bir düzenlemenin bulunmamasından yararlanan İngilizler, 1835 yılında bölgeyi keşfettiği belirtilen araştırmacı, harita ve doğa bilimci Robert Schomburgk'u sınırın belirlenmesi amacıyla görevlendirmiştir. İngiliz Kraliyet Coğrafya Topluluğu ve Sömürge Dairesinin himayesinde 1840 yılında çalışmalarına başlayan Schomburgk, Venezuelanın kendi toprakları olduğunu iddia ettiği bölgede yaklaşık olarak 142 bin km²'lik bir alanı (Bkz. Resim 1) İngiliz Guyanası'na dahil eden bir harita hazırlamıştır¹³. Venezuela'nın rızası alınmaksızın yapılan bu haritalandırma işlemi ile İngiltere için oldukça stratejik öneme sahip Orinoco Nehri ile Barima arasındaki bölge kontrol altına alınmış olmaktadır. Buna karşılık kendi toprakları içerisinde izinsiz bir sınır belirleme çalışması yapılması Venezuela tarafından protesto edilmiş, İngiltere ise söz konusu sınır belirleme işleminden geri adım atmıştır¹⁴. Taraflar arasında yapılan görüşmeler sonucunda 1850 yılında kısa süren bir anlaşma yapılarak, mevcut fiili durumun olduğu gibi korunacağı ve her iki tarafın da uyuşmazlık yaşanan bölgeyi ihlal etmeyeceği öngörülmüştür. Ancak bölgede yeni altın rezervlerinin keşfedilmesi ile İngiltere'nin bölge

⁹ Clyde, s. 63-65.

¹⁰ Mahabir/Ganpat, s. 3.

¹¹ Rodriguez, 2024, s. 3-4.

¹² Martic.

¹³ Nikolic, s. 73.

¹⁴ Schoenrich, s. 524.

üzerindeki ihlalleri yeniden başlamıştır. Bu dönemde Venezuela’da yaşanan iç savaş nedeniyle ülkede meydana gelen istikrarsızlıktan faydalanan İngilizler, Schomburgk ile 1877 yılında yeni bir sınır belirleme ve haritalandırma işlemi gerçekleştirmiştir¹⁵. Bu kez uyuşmazlık yaşanan bölgenin yaklaşık olarak 168 bin km²’lik bir alanını (Bkz. Resim 1) ele geçiren İngilizlere karşı herhangi bir müdahale gücünden yoksun olan Venezuela, tepki olarak diplomatik ilişkileri askıya almıştır¹⁶.

Schomburgk Hattı ile İngiliz Guyanası’nın sınırını belirleme girişimlerini hiçbir zaman kabul etmeyen Venezuela, Esequibo Nehrinin sınır olarak gerçek ayırım çizgisi olduğunu savunmuştur. İngiltere ile diplomatik ilişkilerin kesilmesinin ardından ABD’nin taraflar arasındaki uyuşmazlıkta iyi niyet girişim teklifi reddedilmiştir. Daha sonra Venezuela, İngilizlerin gerçekleştirmeye çalıştığı tahkime gidilmesi hususunda ABD’nin desteğini almayı başarmıştır. Nitekim o dönemde Avrupalı güçlerin sömürgeci anlayışına karşı oldukça duyarlı olan ve giderek gücünü ispat eden ABD, Afrika’nın ardından Güney Amerika kıtasının da işgal edilmesine sessiz kalmayarak İngilizleri tahkim için zorlamıştır¹⁷.

Resim 1: Schomburgk Hattı¹⁸

¹⁵ Donovan, s. 672-673.

¹⁶ Nikolic, s. 73.

¹⁷ Bethell, s. 168.

¹⁸ Schomburgk Hattı için bkz. Nikolic, s. 74.

II. WASHINGTON ANLAŞMASI VE 1899 TARİHLİ PARİS TAHKİM KARARI

Guyana devletinin topraklarının yaklaşık yüzde 60 (13 milyon hektar) oranında bir büyüklüğe sahip olan Esequibo bölgesinde zengin yer altı kaynakları, deniz alanlarında da hidrokarbon kaynaklarının bulunduğu bilinmektedir. İspanyol sömürgesi döneminden kalma bölgesel iddiaların sahibi olarak Venezuela'nın bölgeye dair konumunu zayıf bulan görüşler bulunmaktadır¹⁹. Uyuşmazlık yaşanan bölgeyi ilk keşfeden ve sahiplenen ülkenin İspanya olduğu, Münster Anlaşması ile Hollanda'ya elinde bulundurduğu limanlarda birtakım haklar tanındığı öne sürülmektedir. Hatta Esequibo Nehrinin batı tarafına yerleşme girişimlerinin ise Hollanda tarafından yapılan Anlaşma'nın ihlali anlamına geldiği ifade edilmektedir. Venezuela'nın, İspanya'dan kalan topraklar üzerinde bağımsızlığını kazandığı ve İspanya'nın da bunu tanıyarak söz konusu bölgelerdeki haklarından feragat ettiği iddia edilmektedir²⁰. Öte yandan, ilk bakışta İngilizlerin iddiası da kuvvetli görülmemektedir. Zira 1814 tarihli Londra Anlaşması ile devralınan bölgelerde Hollanda, Esequibo Nehrinin batı tarafında kalan topraklara etkin bir şekilde sahip olamamıştır²¹. Bir başka görüşe göre, İngilizlerin iddialarının temelinde etkin işgal ilkesi bulunmaktadır. Hollanda'nın işgal ve kontrol ettiği bölgeleri devraldıklarını iddia eden İngiltere, sözü edilen uyuşmazlık konusu bölgeleri İspanya ve Venezuela'nın etkin bir şekilde kontrol altına almadığını savunmaktadır. Aynı zamanda Esequibo Nehrinin batısında kalan yerlerde herhangi bir kontrol ya da yargı yetkisi de kullanmadıklarını ileri sürmektedir²².

Venezuela ile İngiltere, yukarıda aktarılan karşılıklı iddialar ışığında 02 Şubat 1897 tarihinde o dönemdeki adı ile İngiliz Guyanası ve Venezuela arasındaki sınırın belirlenmesine ilişkin uyuşmazlığın uluslararası tahkime götürülmesi hususunda Washington'da anlaşmışlardır²³. Washington ya da Tahkim Anlaşması'na göre beş üyeli Tahkim Mahkemesinde, tarafların her biri

¹⁹ Bons, s. 84.

²⁰ Brewer-Carias, s. 3.

²¹ Bulmer-Thomas, s. 4.

²² Donovan, s. 676.

²³ Treaty of Settlement of the Boundary Between the Colony of British Guiana and the United States of Venezuela, Great Britain and the United States of Venezuela, Foreign, Commonwealth and Development Office, 02 February 1897, Treaty Series No. 5, (<https://treaties.fcdo.gov.uk/data/Library2/pdf/1897-TS0005.pdf>, Erişim Tarihi: 12 Kasım 2024.)

ikişer üye seçme hakkına sahip olup, seçilen üyelerin son üye olarak Tahkim Mahkemesinin başkanını seçecekleri öngörülmektedir. Başlangıçta Venezuela adına hareket edecek üyelerin her ikisinin de ABD tarafından belirlenmesi öngörülmekte iken, itiraz üzerine bir üyenin Venezuela tarafından belirlenmesi kabul görmüştür. Bunun üzerine Venezuela, ABD Başyargıçısı Melville Weston Fuller'i; ABD Başkanı ise Yüksek Mahkeme Başkanı David Josiah Brewer'i seçmiştir. İngiliz tarafını ise Baron Herschell ve Richard Henn Collins temsil etmiştir. Bu üyelerin başkan olarak belirlediği son üye ise Rus hukukçu Frederic Martens olmuştur²⁴.

Anlaşmaya göre hakemlerin, söz konusu uyuşmazlığa uygulanabilecek uluslararası hukuk kurallarının dışında kabul edilen birtakım hususları da dikkate alacağı öngörülmüştür. Buna göre bir bölgenin siyasi olarak kontrol altında tutulmasının dışında fiili olarak 50 yıl boyunca yerleşik anlamda zilyetliğine sahip olmanın, zamanaşımı yoluyla mülkiyet elde edebilmek için yeterli olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca taraflardan birinin topraklarının, diğer taraf vatandaşlarınca işgal edilmesi de dikkate alınacaktır²⁵. Buradan da anlaşılacağı üzere, Anlaşma Tahkim Mahkemesinin oluşumunu, kurallarını ve işgal ilkesi gibi uluslararası hukukun önemli ilkelerini de kapsamaktadır²⁶. Son olarak, taraflar Tahkim Mahkemesinin kararının tam, mükemmel ve nihai çözüm olduğu yönünde hemfikir olmuşlardır. Dolayısıyla Tahkim Mahkemesinin vereceği kararın, Anlaşmanın tarafları olan Venezuela ve İngiltere açısından hukuken bağlayıcı olduğu ve itiraz edilemeyeceği sonucu doğmaktadır²⁷. Nitekim uluslararası hukukta tahkim uygulamasının, diplomasi ile çözülemeyen uyuşmazlıklarda en etkili ve hakkaniyete uygun bir yöntem olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında herhangi bir uyuşmazlık taraflarının hakeme gidilmesi yönünde anlaşmaya varması, sonucunda verilecek kararı hukuki olarak kabul etme yükümlülüğünü de kapsamaktadır²⁸.

Nihayet Tahkim Mahkemesi 3 Ekim 1899 tarihinde Paris'te nihai kararını vermiştir. Mahkemenin oybirliği ile aldığı karar, genel anlamda İngiltere'nin

²⁴ Treaty of Settlement of the Boundary Between the Colony of British Guiana and the United States of Venezuela, art. 2; Bulmer-Thomas, s. 4.

²⁵ Treaty of Settlement of the Boundary Between the Colony of British Guiana and the United States of Venezuela, art. 4.

²⁶ Ishmael, 2013, s. 346.

²⁷ Homer, s. 24; Treaty of Settlement of the Boundary Between the Colony of British Guiana and the United States of Venezuela, art. 13.

²⁸ Shaw, 2018, s. 761.

lehine olacak şekilde ortaya çıkmıştır. Bu haliyle İngiliz Guyanası ile Venezuela arasındaki sınır detaylı bir şekilde belirlenmiştir²⁹. Buna göre Barima ile Orinoco arasındaki alan Venezuela'ya verilmekte olup, uyuşmazlık konusu Esequibo bölgesinin büyük çoğunluğu İngiltere'ye yani İngiliz Guyanası'na bırakılmıştır. Bir diğer anlamda, İngiltere'ye verilen bölgenin daha önce Schomburgk Hattı olarak belirlenen alan ile büyük oranda benzerlik gösterdiği söylenebilir. Öncelikle bu Hat kapsamında yer alan ticari ve askeri açıdan stratejik öneme sahip Amakuru Nehri, Barima ve Orinoco Nehri girişinin bulunduğu bölge Venezuela'ya verilmiştir. Buna ek olarak yaklaşık 50 mil uzunluğundaki kıyı şeridinin de bırakılması ile Orinoco Nehrinin tüm kontrolü Venezuela'ya ait olmaktadır. Son olarak, Schomburgk Hattının doğusunda yaklaşık 3000 mil² büyüklüğünde bir alanın daha verilmesiyle beraber toplam 30 bin mil²'lik bir toprak Venezuela'ya bırakılmıştır. Buna karşılık, Esequibo Nehrinin batısında kalan toprakların yaklaşık yüzde 90 oranındaki alan ise İngiliz Guyanası'na bırakılmıştır³⁰. Barima ve Orinoco kıyılarının doğal kaynaklar bakımından da yeterince zengin olduğu İngilizler tarafından keşfedilmiş bir gerçektir. İşgal ettiği toprakların bir kısmını teşkil eden bu bölgeyi Venezuela'ya bırakmak onlar için bir kayıp olsa da genel anlamda sonuçtan memnun oldukları belirtilmektedir³¹.

Başlangıçta Venezuela'yı temsil eden ABD'li hakemler, uyuşmazlık konusu bölgenin ilk defa İspanya tarafından keşfedildiği ve daha sonra kendilerine bırakıldığı iddiasında, İspanya'nın fiili egemenlik tesis ettiğini düşünmediklerinden İngiliz iddialarına yakın bir görüş birliğine varmıştır. Bunun yanında Venezuela'nın kendi görüşlerini beyan edememesi nedeniyle tahkim kararının geçerlilik koşullarını taşımadığı da iddia edilmektedir³². Venezuela açısından sınır uyuşmazlığının tam ve anlaşılır bir şekilde belirlenmediği gerekçesiyle muğlak bir sonucun ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Diğer yandan, Tahkim Mahkemesinin kararının işgal gerçekleriyle de bağdaşmadığı düşüncesiyle Tahkim Anlaşmasının ruhuna aykırı olduğu savunulmuştur. Dolayısıyla karara karşı belirli bir hoşnutsuzluk

²⁹ Award Regarding the Boundary Between the Colony of British Guiana and the United States of Venezuela-3 October 1899, The United Nations, 2007, 28 Reports of International Arbitral Awards, s. 338-339, (https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXVIII/331-340.pdf, Erişim Tarihi: 13 Kasım 2024.)

³⁰ Felix, s. 19-20.

³¹ Ramdayal/Ishmael, s. 610-611.

³² Nikolic, s. 75-76.

oluşmasına rağmen gerek ülke içi istikrarsız ortamın etkisi gerekse İngiliz temsilcilerin kararın kesin hüküm teşkil ettiğine dair baskıları nedeniyle her iki taraf da sonuçta kararı kabul etmiştir³³.

III. 1899 TARİHLİ PARİS TAHKİM KARARI SONRASI DÖNEME DAİR GELİŞMELER

A. Venezuela'nın Tahkim Mahkemesi Kararına Karşı Geçersizlik İddiaları

Venezuela iki temel gerekçeye dayanarak Esequibo Nehrinin batısında kalan toprakların tamamında hak iddiasında bulunmaktadır. Öncelikle Güney Amerika'nın yanı sıra bugünkü Guyana topraklarını da ilk keşfeden İspanya'nın halefi olması nedeniyle buradaki bölge üzerinde hak sahibi olarak bağımsızlığını ilan etmişti. İkinci olarak ise 1648 yılında Hollanda ile yapılan Münster Anlaşması'nın aslında Esequibo Nehrinin doğu tarafı ile sınırlı olmasıdır. İngilizler de daha sonra Hollanda'dan bu haliyle toprakları devralmıştı³⁴.

Buna karşılık doktrinde *uti possidetis* ilkesine göre yorum yapıldığında bile Esequibo bölgesinde İngiliz Guyanası'nın mülkiyet hakkının doğduğu dile getirilmektedir. Çünkü Hollanda'dan devralınan toprakların İngilizler tarafından yapıcı bir şekilde işgale konu edilmesi, bunu sağlamaktadır. Başlangıçta İspanya'nın varlığı ve bölge üzerinde ne ölçüde hâkimiyet gösterdiğiyle kıyaslandığında, İngilizlerin etkin kontrol ve yapıcı şekilde işgali İngiliz Guyanası'na bölgeyi miras olarak elde etme hakkı tanıdığı yönünde yorum yapılmaktadır³⁵.

1899 tarihli Tahkim Kararının büyük ölçüde İngiltere'nin iddiaları lehine verilmesi, Venezuela açısından derin bir hayal kırıklığı ve şaşkınlığa neden olmuştu. Sonuç itibarıyla kabul etmek zorunda kalınan karar üzerinden yaklaşık olarak 40 yıldan fazla süre geçmesinin ardından yaşanan bir gelişme, her iki taraf arasındaki uyuşmazlığa farklı bir boyut kazandırmıştır. Yukarıda belirtilen Tahkim Mahkemesinde Venezuela'yı temsil eden Amerikan hukuk ekibinin üyelerinden biri olan Severo Mallet-Prevost'un, 1944 yılında yazdığı memorandumun ölümünün ardından 1949 yılında yayınlanması

³³ Homer, s. 27.

³⁴ Joseph, s. 62. Daha önce ifade edildiği üzere, söz konusu Anlaşma ile taraflar aslında tam anlamıyla bir sınır belirlememiştir. Bkz. yuk. dn. 9.

³⁵ Donovan, s. 704.

ile ortada siyasi bir komplo bulunduğu iddiası tartışılmaya başlanmıştır³⁶. Mallet-Prevost'un yayınlanan memorandumda ileri sürdüğü iddialar dışında başka bir delil öne sürememesi ve karşı tarafça doğrulanmamasına rağmen Venezuela, bu gelişme üzerine uyuşmazlığın yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Tahkim Mahkemesinin nihai kararını vermeden önce İngiliz temsilciler ile başkan Martens bir araya gelerek, İngiliz iddialarının kabulüne yönelik olarak ABD'li üyeleri oybirliği ile karar alma hususunda baskı altına aldıkları öne sürülmektedir. Buna göre Orinoco dışında Esequibo Nehrinin batısında kalan toprakların İngiltere'ye bırakılması doğrultusunda karar alma teklifi karşısında ABD'li üyeler, tereddüt etmekle beraber Venezuela'nın daha fazla toprak kaybetme riski karşısında kabul etmek zorunda kaldıkları iddia edilmektedir³⁷.

Bunun yanında Venezuela'nın bu süreçte tamamen sessiz kalmadığı, diplomatik olarak yakaladığı her fırsatta kendisine yapılan haksızlığı dile getirdiği aktarılmaktadır. Öncelikle BM kuruluşunda Venezuela büyükelçisi tarafından 1899 tarihli Tahkim Kararının hakkaniyete uymadığı ve uyuşmazlığın barışçı bir şekilde telafi edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ardından 1948 yılında Bogota'da düzenlenen 9. Amerikalılar Arası Konferans'ta Esequibo bölgesine ilişkin ilk resmi hak talebi gündeme getirilmiştir³⁸. Uluslararası alanda sınır uyuşmazlıklarına dair kurulan tahkim mahkemelerinin kararlarına genel olarak riayet edildiği söylenebilir. Sonuç itibarıyla uyuşmazlıkların tarafları açısından olumlu ya da olumsuz yönde karar çıkması ihtimalinin varlığı önceden kabul görmektedir. Ancak uygulamada tahkim kararlarına itiraz edilen örneklerin de bulunduğu belirtilmektedir. Böyle bir durumda devletlerin, verilen kararların gereğini yerine getirmekten kaçınmak amacıyla farklı yollar arama gayretine düştükleri görülmektedir³⁹. Nihai olarak verilmiş bir tahkim kararında, sürecin adil yürütülmesi ve tarafsızlık ilkesine bağlı kalınması halinde genel olarak uyuşmazlığın tarafları bakımından bağlayıcı olduğu tekrar hatırlatılmalıdır⁴⁰. 1899 tarihli Tahkim Kararının, taraflar arasındaki uyuşmazlığın meşru bir çözümü olduğu BM tarafından da kabul edilmiştir⁴¹.

³⁶ Memorandum metni için bkz. Schoenrich, s. 528-530.

³⁷ Bethell, s. 171.

³⁸ Menon, s. 213.

³⁹ Donovan, s. 705.

⁴⁰ Zárate/Gómez, s. 16.

⁴¹ Award Regarding the Boundary Between the Colony of British Guiana and the United States of Venezuela.

Bununla beraber, doktrinde bazı şartlar altında verilen kararın hükümsüz kabul edilebileceği ifade edilmektedir. Örneğin kurulan tahkim mahkemesinin yetkisini aşması durumunda, her zaman olmamakla birlikte, verdiği kararın hükümsüz sayılabileceği genel olarak kabul görmektedir. Aynı zamanda mahkeme üyelerinin yolsuzluğu veya usule ilişkin temel kurallara önemli ve ciddi bir şekilde aykırı hareket etme gibi gerekçelerin de kararın hükümsüzlüğüne yol açabileceği dile getirilmektedir⁴². Bahsi geçen hususlara, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan Tahkim Sürecine İlişkin Model Kurallar m. 35 düzenlemesinde de aynı şekilde yer verildiği açıkça anlaşılmaktadır⁴³. Yukarıda bahsi geçen hususlar açısından doktrinde yapılan ayrı ayrı değerlendirmelerde somut uyuşmazlık bakımından ileri sürülüp sürülemeyeceği ele alınmıştır. Buna göre öncelikle Venezuela'nın özgür iradesiyle imzalamadığı gerekçesiyle Tahkim Anlaşmasının geçerliliği tartışmaya açılmaktadır. Bu hususta doktrinde, Venezuela'nın özgürce rıza göstermediği, ABD başta olmak üzere ilgili taraflarca baskı altına alınarak hükümleri kabul etmeye zorlandığı ileri sürülmektedir⁴⁴. İkinci olarak ise Tahkim Mahkemesinin yetkisini aştığına ilişkin iddianın geçerli olamayacağı savunulmaktadır. Çünkü yapılan Tahkim Anlaşmasında tarafların Mahkemenin yetkisini oldukça geniş bir biçimde belirleyerek kabul ettiklerinden daha sonra böyle bir iddiada bulunmanın doğru olmadığı ifade edilmektedir. Geçmişte bu hususa önemli bir örnek olarak ABD ile İngiltere arasında Kuzeydoğu Sınır Uyuşmazlığına Dair Tahkim kararı gösterilebilir. Hollanda Kralı'nın hakem tayin edildiği olayda o dönemde İngiltere tarafından yönetilen Kanada ile ABD arasındaki tartışmalı iki deniz sınırı arasından karar verme yetkisi verilmiştir. Hakem, iki sınır arasından birini tercih etmek yerine hiçbir ilgisi bulunmayan üçüncü bir sınırı tercih ederek karar vermiştir⁴⁵.

Venezuela'nın iddialarından bir diğeri olan haritaların tahrif edilmesi hususu doktrinde Ishmael tarafından ortaya atılmaktadır. Buna göre İngiltere'nin Mahkemeye farklı bir ölçekte haritanın delil olarak sunulduğu

⁴² Schachter, s. 1-4; Shaw, 2018, s. 764-765.

⁴³ Model Rules on Arbitral Procedure, The International Law Commission Report, 10th Session, 1958, art. 35, (https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/10_1_1958.pdf, Erişim Tarihi: 14 Kasım 2024.)

⁴⁴ Bu iddiayı destekler nitelikte Tahkim Anlaşmasının hükümlerinin müzakere edildiği süreçte Venezuela Dışişleri Bakanının, İngiliz ve Amerikan temsilcileri arasındaki görüşmeler sırasında dışlanması gösterilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Madrid, s. 116.

⁴⁵ Bu nedenle hakemin kendisine verilen yetkiyi aştığını ileri süren ABD, hakem kararının geçersiz olduğu gerekçesiyle kabul etmemiştir. Bkz. Donovan, s. 705-707.

ileri sürülmektedir⁴⁶. Ancak Donovan bu hususun hukuki değerinin tartışılmalı olduğunu, ispat yükünün iddia sahibi olan Venezuela'da olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca çelişkili haritaların verilen karar ile ne ölçüde ilgili olduğunun detaylı bir şekilde ortaya konulmasına ihtiyaç olduğu ve karardan sonra oldukça uzun bir süre geçmesi nedeniyle bunu tespit etmenin zor olduğu belirtilmektedir⁴⁷. Son olarak Tahkim Mahkemesi üyelerinin tarafsızlık içerisinde ve adil bir şekilde görevlerini yerine getirmedikleri gerekçesiyle verilen kararın geçersiz olduğu ileri sürülmektedir. Bilhassa Mahkeme başkanı Martens'in açıkça taraflı bir şekilde hareket ettiği ve diğer üyeleri İngiltere lehine oybirliği ile karar alınması için manipüle ederek zorladığı iddia edilmektedir⁴⁸.

1962 yılına gelindiğinde Venezuela, Esequibo bölgesine dair hak iddialarını giderek kuvvetli bir şekilde dile getirmeye başlamıştır. En etkili girişimlerinden biri olarak BM Genel Kurulunda, 1899 tarihli Tahkim Kararının hukuki bir süreçten ziyade siyasi bir uzlaşma olduğu vurgulanmak suretiyle Venezuela'nın daha fazla bu karar ile bağlı olmayacağı uluslararası alanda ifade edilmiştir. Böylece dönemin Genel Sekreterine de yazılı olarak iletilen bildiri doğrultusunda sözü edilen Tahkim Kararının kendileri açısından artık hükümsüz olduğu aktarılmıştır⁴⁹. Söz konusu iddiasını desteklemek amacıyla hazırladıkları raporda Venezuela, hakemler tarafından kullanılan kartografik temelin İngiliz Hükümeti tarafından tahrif edildiğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda *uti possidetis* ilkesinin hukuki bir delil bağlamında yol gösterici bir ilke olarak kabul edilmesine rağmen Tahkim Mahkemesinin, büyük oranda İngiltere lehine görüş bildirmesinin gerekçesini belirtmemesine de vurgu yapılmaktadır⁵⁰.

B. Guyana'nın Bağımsızlığı ve 1966 tarihli Cenevre Anlaşması

Taraflar arasındaki yukarıda özetlenen gelişmelerin ardından Venezuela ile İngiltere arasında uyuşmazlığa dostane bir çözüm bulunabilmesi amacıyla ikili görüşmeler başlatılmıştır. 1965 yılının sonlarına kadar devam eden ikili görüşmeler sonucunda Şubat 1966'da Cenevre'de tüm tarafların bir

⁴⁶ Ishmael, 2013, s. 346.

⁴⁷ Donovan, s. 708-709.

⁴⁸ Madrid, s. 173-175.

⁴⁹ Joseph, s. 56.

⁵⁰ Padula/Cecílio/Oliveira/Prado, s. 8. Venezuela devletinin bunun dışında ileri sürdüğü diğer iddiaların detayları ve karşı görüşler hakkında bkz. Clyde, s. 103-104.

arada olacağı toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. 16-17 Şubat tarihlerinde Cenevre’de bir araya gelen taraflar, uyuşmazlığın çözümüne ilişkin anlaşmaya varmışlardır⁵¹.

İngiliz Guyanası’nın yakın gelecekte bağımsızlığa kavuşacak olması nedeniyle taraflar arasında var olan işbirliğine zarar verebilecek bir adım atmamak adına düzenlenen konferansta, 17 Şubat 1966 tarihli İngiltere ve Venezuela, İngiliz Guyanası ile Venezuela Arasındaki Sınır Uyuşmazlığını Çözme Anlaşmasını (Cenevre Anlaşması) imzalamışlardır⁵². Cenevre Anlaşması ile Venezuela, 1899 tarihli Tahkim Kararının hükümsüz olduğunu ve Esequibo bölgesine dair hak iddialarını İngiltere ile İngiliz Guyanası’na kabul ettirmek suretiyle büyük bir diplomatik kazanım elde etmiştir⁵³. Anlaşmaya göre İngiliz Guyanası, bağımsızlığını kazandıktan sonra Venezuela ve İngiltere ile birlikte taraf olma hakkı elde etmektedir⁵⁴. Nitekim Cenevre Anlaşmasının imzalanmasından kısa bir süre sonra 26 Mayıs 1966 tarihinde bağımsızlığını kazanan Guyana, 20 Eylül 1966 tarihinde BM’ye üye olmuştur⁵⁵.

Cenevre Anlaşması ile taraflar, aralarındaki uyuşmazlığın pratik bir şekilde çözüme kavuşması amacıyla her iki taraf açısından tatmin edici bir uzlaşmayı ortaya koyabilecek dört yıl boyunca görevli Karma Komisyon adında bir komisyon oluşturmuşlardır⁵⁶. Bu süre içerisinde uzlaşma sağlanmadığı takdirde Karma Komisyon, çözüme kavuşmayan uyuşmazlığı taraflara havale edecektir. Bu durumda uyuşmazlığın tarafları, BM Şartı’nın m. 33 hükmünde yer alan barışçı çözüm yöntemlerinden birini seçerek yola devam etmek zorundadır. Eğer Karma Komisyon uyuşmazlığı taraflara havale ettikten sonra üç ay içerisinde yukarıda belirtildiği şekilde barışçı bir çözüm yöntemi

⁵¹ Clyde, s. 86-87.

⁵² Agreement to Resolve the Controversy Over the Frontier Between Venezuela and British Guiana, Venezuela and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, The United Nations Treaty Series, Geneva, 17 February 1966, (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20561/volume-561-I-8192-English.pdf>, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2024.)

⁵³ Rodriguez, 2023, s. 80.

⁵⁴ Agreement to Resolve the Controversy Over the Frontier Between Venezuela and British Guiana, art. 8.

⁵⁵ Admission of Guyana to Membership in the United Nations, The United Nations General Assembly Resolution, 21st Sessions, 20 September 1966, A/RES/2133(XXI), (<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/004/36/pdf/nr000436.pdf?token=nKJSK9jNipR2N6qhiO&fe=true>, Erişim Tarihi: 16 Kasım 2024.)

⁵⁶ Agreement to Resolve the Controversy Over the Frontier Between Venezuela and British Guiana, art. 1.

konusunda karara varılamazsa, mutabık kaldıkları herhangi bir uluslararası organ veya BM Genel Sekreterine uyuşmazlığı havale edeceklerdir. Böyle bir ihtimalde belirlenen uluslararası organ veya Genel Sekreter, BM Şartı'nın m. 33 hükmünde yer alan barışçı çözüm yöntemlerine göre nihai bir çözümü arayacaktır⁵⁷.

Guyana'nın bağımsızlığa kavuşmasından kısa bir süre sonra Temmuz 1966'da ilk toplantısını gerçekleştiren Karma Komisyon'da taraflar arasındaki gerginlik ve tansiyon yüksek olduğundan uzlaşuya varılamamıştır. Her iki ülke arasında ekonomik ve kültürel işbirliğini sağlayabilmek adına bir alt komisyon kurulmuştur. Bahsi geçen alt komisyonda öncelikle ortak ekonomik kalkınma programı hayata geçirilmek istenmiştir⁵⁸. Venezuela başlangıçta sürecin Karma Komisyon tarafından sürdürülmesini, sınır uyuşmazlığını yeniden ele alma hususunda büyük bir fırsat olarak görmüştü. Ancak Karma Komisyon'da yapılan görüşmelerde gözle görülür bir ilerleme kaydedilmemesi nedeniyle uyuşmazlık yaşanan bölgenin ortak ekonomik kalkınmasına katılmayı kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte Guyana, Venezuela'nın Esequibo bölgesi üzerinde kontrolü ele geçirme niyetinde olduğunu düşünerek gelen teklifleri reddetmiştir. Venezuela'da bahsi geçen bölgede yabancı şirketlere ekonomik imtiyazlar verilmesine karşı çıkmıştır. Sonuç olarak, karşılıklı bir uzlaşının mümkün olmadığını ileri süren Venezuela, gelen tüm tekliflere karşı olduğunu beyan ederek alt komisyondan çekilmiştir⁵⁹.

C. İspanya Limanı Protokolü ve Birleşmiş Milletler Süreci

1966 tarihli Cenevre Anlaşması ile taraflar arasında ortak bir şekilde oluşturulan ve nihai bir çözüme ulaşma amacı taşıyan Karma Komisyon, dört yıllık görev süresi boyunca toplam 16 toplantı gerçekleştirmiştir. Ancak bu süreçte taraflar arasındaki sınır uyuşmazlığına ilişkin olarak herhangi bir çözüm önerisinde bulunamadığından 1970 yılında görevi sona ermiştir. Bu gelişmenin hemen ardından taraflar, aralarındaki müzakere sürecinin kaldığı yerden devam edebilmesi ve Cenevre Anlaşmasında öngörülen çözüm mekanizmalarının daha sağlıklı ve uygun bir dönemde uygulanabilme imkânı sağlamak amacıyla yeni bir protokol hazırlamışlardır⁶⁰.

⁵⁷ Agreement to Resolve the Controversy Over the Frontier Between Venezuela and British Guiana, art. 4.

⁵⁸ Clyde, s. 109-111.

⁵⁹ Rodriguez, 2024, s. 23.

⁶⁰ Brewer-Carias, s. 5.

Karma Komisyon'un nihai raporunu taraflara sunmasının ardından mevcut durumda karşılıklı olarak güven, iyi niyet ve dostane bir şekilde ilişkilerin korunması doğrultusunda Trinidad ve Tobago'nun dostça girişimi sonucunda 18 Haziran 1970 tarihinde İspanya Limanı Protokolü imzalanmıştır⁶¹. Protokol'ün ikinci maddesine göre taraflar, söz konusu Protokol yürürlükte kaldığı sürece aralarındaki uyuşmazlık nedeniyle karşılıklı olarak birbirlerinin toprakları üzerinde egemenlik iddiasında bulunmamayı taahhüt etmektedir. İspanya Limanı Protokolü yürürlüğe girdikten sonra 1966 tarihli Cenevre Anlaşmasının dördüncü maddesinin⁶² uygulaması askıya alınmış sayılacaktır. Söz konusu Protokol yürürlükten kalktığı tarihte, taraflar aralarında anlaşmaya vardıklarını ya da Cenevre Anlaşmasının dördüncü maddesinde öngörüldüğü üzere barışçı çözüm yöntemlerinden birini kabul ettiklerini beyan etmedikleri takdirde ilgili maddede öngörülen süreç askıya alındığı andan itibaren yeniden işlemeye başlayacaktır⁶³. Protokol'ün beşinci maddesi gereğince 12 yıllık bir süre boyunca yürürlükte olacağı kabul edilmiştir. Aynı zamanda tarafların iradesiyle yenilenebilir bir şekilde 12 yıllık dönemler halinde süresinin uzatılabileceği de öngörülmektedir. Son olarak tarafların, Protokol süresinin bitimine en az altı ay kala sona erdirileceğine dair yazılı bildirimde bulunabileceği ifade edilmektedir.

Cenevre Anlaşmasında öngörülen barışçı çözüm sürecini 12 yıl boyunca askıya alan İspanya Limanı Protokolü, taraflara uzlaşmaya daha rahat ve elverişli bir zaman dilimi tanınmasına rağmen görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmamıştır. 18 Temmuz 1982 tarihinde 12 yıllık yürürlük süresinin dolmasına bir yıl kala Venezuela, Protokolü yenilemeyeceğini yazılı olarak beyan etmiştir. Böylece yukarıda ifade edildiği üzere, İspanya Limanı Protokolü ile uygulaması askıya alınan Cenevre Anlaşmasının dördüncü maddesi kaldığı yerden işlerlik kazanmıştır. Venezuela, Guyana ile doğrudan müzakereleri başlatma teklif etmesine rağmen olumlu bir karşılık alamamıştır. Buna karşılık olarak Guyana ise aralarındaki uyuşmazlığın BM Genel Kurulu,

⁶¹ Protocol to the Agreement to Resolve the Controversy Between Venezuela and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland Over the Frontier Between Venezuela and British Guiana signed at Geneva on 17 February 1966, Guyana, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Venezuela, The United Nations Treaty Series, Port of Spain, 18 June 1970, (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20801/volume-801-I-11410-English.pdf>, Erişim Tarihi: 17 Kasım 2024.)

⁶² Agreement to Resolve the Controversy Over the Frontier Between Venezuela and British Guiana, art. 4.

⁶³ Protocol of Port of Spain, art. 3.

Güvenlik Konseyi ya da UAD nezdinde çözüme kavuşturulması amacıyla üç farklı öneride bulunmuştur. Ancak tüm öneriler Venezuela tarafından reddedilmiştir⁶⁴. Venezuela burada, yalnızca iki devlet arasındaki ulusal egemenlik ve çıkarları ilgilendiren bir meselenin bulunduğunu ileri sürerek başlangıçta üçüncü kişilerin müdahil olmasını kabul etmemiştir. 1987 yılına gelindiğinde gerek ülkesinde yaşanan derin ekonomik krizin getirdiği sıkıntılı dönem gerekse Guyana ile yaşadığı uyuşmazlığın henüz barışçı bir çözüme ulaşmaması politikasını değiştirmesine yol açmıştır. Böylece iki devlet anlaşarak kendileri açısından kabul edilebilir bir çözüm getirebileceğini düşündükleri dostça girişim yöntemini kabul etmişlerdir⁶⁵. Doktrinde bazı kaynaklarda, özellikle Venezuela'nın daha önceki tarihlerde Guyana'nın önerilerini reddettikten sonra, sürecin BM Genel Sekreteri inisiyatifinde devam etmesi hususunda yetkilendirme yaparak meseleyi havale ettiği iddia edilmektedir⁶⁶.

BM'nin uyuşmazlığın barışçı çözüm yöntemleri çerçevesinde sürece müdahil olduğu dönem, belirgin bir şekilde 1990'lı yılların başından itibaren görülmektedir. Şubat 1990'da taraflar, Esequibo bölgesi üzerindeki uyuşmazlık hakkında dostça girişim yönteminin başlamasını talep ederek Genel Sekreterin görevlendirdiği özel temsilciyi kabul etmişlerdir. Zira uluslararası alanda devletlerin yaşadıkları uyuşmazlıkların büyümesini, yayılmasını ve barışa tehdit haline gelmesini önlemek amacıyla tarafsız bir şekilde hareket ederek barışçı çözümü getirme çabası olarak görülen dostça girişim, arabuluculuk ve diğer çözüm yöntemleri ile birlikte BM bünyesinde sıklıkla tercih edilmektedir⁶⁷. Her iki devlet arasındaki bahsi geçen sınır uyuşmazlığına pratik bir çözüm getirmeyi amaçlayan BM Genel Sekreter özel temsilcisinin çabaları başlangıçta taraflar arasındaki ikili ilişkilerin hızla gelişmesine katkıda bulunmasına karşın başarılı sonuçlanamamıştır. 1999 yılında dönemin Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından bir başka özel temsilcinin görevlendirilmesiyle süreç yeniden başlatılmıştır. Ancak Guyana'nın ısrarlı bir şekilde 1899 tarihli Tahkim Mahkemesi kararının geçersizliğini kabul etmemesi ve topraklarından vazgeçmemesi nedeniyle süreç yeniden sürüncemede kalmıştır⁶⁸. 1999 yılında görevlendirilen özel temsilcinin 2007

⁶⁴ Bethell, s. 172.

⁶⁵ Nikolic, s. 78.

⁶⁶ Padula/Cecílio/Oliveira/Prado, s. 9; Brewer-Carias, s. 5-6.

⁶⁷ Elias-Roberts, s. 16.

⁶⁸ Ishmael, 2015, s. 177-183.

yılında vefat etmesi nedeniyle kesintiye uğrayan sürecin yeniden başlamasına ilişkin tarafların talebine istinaden 2010 yılında dönemin Genel Sekreteri Ban Ki-Moon tarafından üçüncü bir özel temsilci görevlendirilmiştir. Taraflar arasındaki diyalogu yeniden kurabilmek adına yardımcı olmaya çalışan son özel temsilcinin de başarılı olduğu söylenemez. Her iki devletin de kendi taleplerinden hiçbir şekilde taviz vermeye yanaşmaması ve aşırı katı tutum sergilemesi nedeniyle kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır⁶⁹. Son olarak 2016 yılında Genel Sekreter Ban Ki-Moon tarafından, 2017 yılı sonuna kadar uyuşmazlığın çözümüne dair önemli bir gelişme yaşanmaması ve taraflardan ortak bir talep gelmemesi durumunda, bir diğer barışçı çözüm yöntemi olarak Divan'a başvuru yolunu seçeceği açıklanmıştır. 2017 yılında göreve gelen yeni Genel Sekreter Antonio Guterres, taraflar ile birlikte yapılan bir dizi görüşmeden olumlu sonuç alamaması üzerine Ocak 2018'de Esequibo bölgesi üzerindeki uyuşmazlığı Divan'a götürme kararını açıklamıştır⁷⁰.

D. Uluslararası Adalet Divanı'na Başvuru Süreci

Venezuela ile Guyana arasındaki uyuşmazlığın nihai bir barışçı çözüme ulaşmasına yönelik taraflara seçimlik haklar tanıyan Cenevre Anlaşmasına göre kurulan Karma Komisyon'un dört yıllık görev süresinin sonunda olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Bu noktada taraflar arasında yürütülecek olan karşılıklı görüşmeler sürecini daha rahat ve elverişli bir ortamda sürdürmek amacıyla imzalanan İspanya Limanı Protokolü ile olumlu bir sonuç alınamamıştır. Artık Cenevre Anlaşmasının her durumda barışçı bir çözüme giden süreci yeniden işlerlik kazanmış ve BM Genel Sekreterinin müdahil olduğu bir dönem başlamıştır. Taraflar böylece Genel Sekreterlik inisiyatifi ile uygun olan tüm barışçı çözüm yöntemlerini uygulayabileceği bir kaçınılmaz süreci başlatmış bulunmaktadır⁷¹. Yukarıda da açıklandığı gibi Genel Sekreterlik bünyesinde özel temsilci görevlendirilmesi suretiyle dostça girişimde bulunarak sürecin mümkün olduğunca tarafların iradesine uygun şekilde çözüme ulaşması amaçlanmıştır. Ancak tarafların karşılıklı olarak iddialarından ve taleplerinden ısrarla vazgeçmemelerinden ötürü dönemin Genel Sekreteri, taraflardan nihai bir uzlaşma veya bu doğrultuda bir talep gelmediği takdirde yargısal sürecin başlayabileceğini ifade etmiştir. Nitekim daha sonra göreve başlayan yeni Genel Sekreter, taraflar ile yaptığı görüşmelerin ardından ikili ve/veya çok

⁶⁹ Homer, s. 38.

⁷⁰ Mahabir/Ganpat, s. 4.

⁷¹ Bulmer-Thomas, s. 9.

tarafı görüşmeler çerçevesinde uyuşmazlığın barışçı bir çözüme kavuşması ihtimalinin bulunmadığı gerekçesiyle Cenevre Anlaşmasının m. 4/2 hükmü uyarınca 2018 yılı başında uyuşmazlığı yargı yoluna götürme kararını almıştır⁷².

Geçmişe bakıldığında İspanya Limanı Protokolü, Venezuela tarafından süresi sona erdikten sonra yenilenmeyeceği beyan edildiğinde Guyana benzer bir öneride bulunmuştu. Söz konusu uyuşmazlık bakımından BM çatısı altında kurumsal bir mekanizma çerçevesinde daha sağlıklı çözüme ulaşılabileceğini düşünerek Genel Kurul, Güvenlik Konseyi ya da Divan seçeneklerini Venezuela'ya önermişti⁷³. Bununla birlikte Guyana'nın daha öncesinde uyuşmazlığın yargısal bir sürece tabi olması gerektiğine dair irade sahibi olduğu da bilinmektedir. Zira Venezuela kendisine sunulan yukarıdaki önerilere karşı ikili görüşmeler ile sürecin devam etmesi gerektiğine ilişkin karşı bir öneri ile olumsuz cevap vermişti. Guyana ise görüşme yapmanın Cenevre Anlaşmasında öncelikli bir çözüm yöntemi olarak belirlenmediğini, taraflar arasında makul görüldüğü takdirde gerçekleştirilebileceği, dolayısıyla tek taraflı bir karara dayanmadığını vurgulamaktadır. Bir diğer deyişle, Guyana görüşme yapmaktan kaçınma anlamına gelmemesini ifade ederek bu yöntemin bir tür dayatma olamayacağını açıklamıştı. Mantıklı hareket edildiği takdirde her iki tarafın karşılıklı egemenlik hakları doğrultusunda yargı yolunun tercih edilmesi gerektiği savunulmaktadır⁷⁴.

Gerek 30 Ocak 2018 tarihinde Cenevre Anlaşması ile yetki sahibi olan BM Genel Sekreterinin uyuşmazlığın çözümüne ilişkin dostça girişim yönteminin başarısız olması nedeniyle Divan'a başvurma kararı alması gerekse Guyana devletinin uzun süredir bu doğrultuda bir iradeye sahip olması, Esequibo bölgesi üzerinde yaşanan uyuşmazlık açısından UAD sürecinin başlamasına yol açmıştır. Genel Sekreterin kararının ardından 4 Nisan 2018 tarihinde Guyana tek taraflı olarak Divan'a başvuruda bulunmuştur. Sözü edilen başvurusunda Divan'dan bilhassa 1899 tarihli Paris Tahkim Kararının geçerli ve taraflar açısından bağlayıcı olduğuna karar vermesi talep edilmiştir. Bununla birlikte,

⁷² Homer, s. 42-43.

⁷³ The United Nations, General Assembly Meeting, 37th Session, 26th Plenary Meeting, 11 October 1982, para 214, (<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl8/603/97/pdf/nl860397.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2024.)

⁷⁴ The United Nations, General Assembly Meeting, 37th Session, 16th Plenary Meeting, 04 October 1982, para 287, (<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl8/603/67/pdf/nl860367.pdf>, Erişim Tarihi: 18 Kasım 2024.)

Esequibo bölgesi üzerinde 1899 tarihli Tahkim Kararı gereğince bütünüyle hak sahibi ve tam egemenlik yetkisi altında olduğuna karar verilmesi istenmiştir. Buna göre Tahkim Kararı ile taraflara verilen topraklar üzerindeki egemenlik haklarına karşılıklı olarak saygı gösterme yükümlülüğü altında oldukları tespit edilmelidir. Son olarak kendisinin egemenliğini ihlal eden ve uğradığı tüm zararlardan Venezuela'nın uluslararası sorumluluğu bulunduğu kabul edilmelidir⁷⁵.

Bahsi geçen iki devlet arasında yaşanan sınır uyuşmazlığı hakkında karar verme yetkisine sahip olmadığını ileri süren Venezuela'nın buna ilişkin itirazlarını görüşen Divan, 2020 yılının sonlarına doğru yargı yetkisine sahip olduğu hususunda karar vermiştir. Buna göre öncelikle Cenevre Anlaşmasının m. 4/2 hükmünü yorumlayan UAD, Genel Sekreterin BM Şartı m. 33 hükmünde düzenlenen uyuşmazlıkların barışçı çözüm yöntemlerinden uygun olan başka bir yöntemi seçebilme yetkisine sahip olduğunu ifade etmiştir. Tarafların söz konusu Anlaşmayı tereddütsüz imzalamakla bu düzenlemeyi de kabul ettikleri açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Genel Sekreterin bu doğrultuda uyuşmazlığın çözümüne dair tercih edebileceği barışçı çözüm yöntemleri arasında bağlayıcılık karakterine sahip hakemlik ve yargı yolunun bulunduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bu nedenle belirtilen şekilde karar verme yetkisine sahip olduğu kabul edilen Genel Sekreterin, yargı sürecini başlatabilme ihtimalini bilerek ve isteyerek kabul eden taraf devletlerin Divan'a başvurma hususunda da rıza gösterdikleri kabul edilmektedir. Sonuç olarak Divan, Genel Sekreterin 30 Ocak 2018 tarihli kararının hukuka uygun olduğu, tarafların buna rıza gösterdiği ve bu karar ile Cenevre Anlaşmasının uyumlu olduğu gerekçeleriyle sözü edilen Esequibo bölgesi hakkındaki sınır uyuşmazlığına dair karar verebilme yetkisine sahip olduğuna hükmetmiştir⁷⁶. Bu gelişme doğrultusunda Venezuela ile Guyana arasındaki uyuşmazlık hakkında uluslararası hukuka uygun şekilde bağlayıcı ve nihai olarak bir çözüm getirecek Divan sürecinin meşruiyeti ortaya konulmaktadır⁷⁷.

Bu noktada Divan, kendisinin yetkili olduğuna dair ara kararını verdiği

⁷⁵ Guyana Files an Application Against Venezuela, ICJ Rep, Press Release, No. 2018/17, 04 April 2018, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/171/171-20180404-PRE-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 19 Kasım 2024.)

⁷⁶ Arbitral Award of 3 October 1899, Guyana v. Venezuela, Jurisdiction of the Court, Judgment, 2020, ICJ Rep, para 102-115, (https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/171/171_20201218_JUD_01-00-EN.pdf, Erişim Tarihi: 19 Kasım 2024.)

⁷⁷ Rodriguez, 2024, s. 26-27.

sırada söz konusu yetkilendirmenin hukuki gerekçesini de açıklamıştır. Zira uluslararası alanda devletlerin aralarındaki herhangi bir hukuki uyuşmazlık hakkında karar verebilmesi, öncelikle tarafların rızasına dayanmakta ve taraflarca ne ölçüde kabul edildiği ile yakından ilişkilidir. Bunun dışında Divan, yargı yetkisinin BM Şartı'nda ya da yürürlükte olan anlaşmalarda yer alan hükümlere dayandığını ifade etmektedir⁷⁸. Uyuşmazlığın tarafları olan devletlerin yargı yetkisine dair ortaya koyacakları irade beyanlarında herhangi bir şekil şartının bulunmadığını belirten Divan, Esequibo bölgesi hakkındaki sınır uyuşmazlığında tarafların Cenevre Anlaşmasının m. 4/2 hükmü uyarınca rıza göstermiş olmalarının Divan Statüsüne aykırı olmadığını açıklamıştır⁷⁹. Buna karşılık Venezuela, Cenevre Anlaşmasının ilgili düzenlemesinin Divan'ı yetkilendirme konusunda tek başına yeterli olmadığını savunarak, Genel Sekreterin aldığı kararın ardından özel olarak yetkilendirme için rızalarının alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak başlangıçta gerek Cenevre Anlaşmasına imza atarak uygulamaya konulması gerekse ilerleyen süreçte uyuşmazlığın Genel Sekretere tarafların iradesiyle havale edilmesi sonucunda söz konusu rızanın verilmiş sayıldığı Divan tarafından ortaya konulmuştur. Aksi halde yeniden rıza alınması ihtiyacının kabulü halinde Genel Sekreterin inisiyatifinde devam eden sürecin belirsiz bir şekilde sürüncemede kalabileceğine vurgu yapılmıştır⁸⁰.

Venezuela, Haziran 2022 tarihinde Divan'a yeni bir yetki itirazında bulunarak, önceki yetkisizlik itirazındaki pozisyonunu koruduğunu ve aynı iddiayı tekraren ileterek esasa ilişkin karar vermeden önce değerlendirilmesi gerektiğini talep etmiştir. Bir diğer deyişle, tarafların Esequibo bölgesi hakkındaki sınır uyuşmazlığına ilişkin karşılıklı olarak tatmin edici ve pratik bir çözüme ulaşma hususunda süreç başlatmak amacıyla anlaşma yaptığını, dolayısıyla Guyana'nın tek tarafı olarak kendisine karşı dava açılmasına rıza göstermediğini yinelemiştir⁸¹. Ancak Divan, 2020 yılında yargı yetkisine sahip olduğuna ilişkin olarak verdiği karara atıfta bulunarak benzer gerekçeler ile ikinci kez Venezuela'nın itirazını reddetmiş ve yetkili

⁷⁸ Statute of the International Court of Justice, The International Court of Justice, Official Website, art. 36/1, (<https://www.icj-cij.org/statute>, Erişim Tarihi: 20 Kasım 2024.)

⁷⁹ Arbitral Award of 3 October 1899, para 110-112.

⁸⁰ Arbitral Award of 3 October 1899, para 114.

⁸¹ Preliminary Objections to the Admissibility of the Application, Guyana v. Venezuela, Judgment, 07 June 2022, ICJ Rep, para 14, 16, 19, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/171/171-20220607-WRI-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024.)

olduğuna karar vermiştir⁸². Doktrinde Divan'ın nihai olarak yetki tartışmasına son veren kararının ardından Tahkim Kararının verilmesi sürecinde İngiltere tarafından yapıldığı ileri sürülen hileli davranış ve sahtekârlık hakkında da karar vermesinin mümkün hale geldiği savunulmaktadır⁸³.

Son olarak Venezuela'nın Aralık 2023 tarihinde ülkesinde yapmayı planladığı referandum ile içeriği ve zamanlaması itibariyle devam eden Divan sürecini engellemeye yönelik girişimde bulunacağı iddiası ile Guyana, 23 Ekim 2023 tarihinde Divan'dan geçici tedbirlere hükmetmesini talep etmiştir. Sözü edilen referandumda Venezuela, uyuşmazlık yaşanan Esequibo bölgesinin aidiyetine dair 1899 tarihli Tahkim Kararının kabul edilip edilmediğine, bu uyuşmazlık hakkında Divan'ın karar vermeye yetkili olup olmadığına ve uyuşmazlık konusu bölgede yaşayan halka vatandaşlık verilip verilmemesine dair sorular yöneltilmektedir. Sonuç olarak Guyana, bahsi geçen referandumun gerçekleştirilmemesine, uyuşmazlık yaşanan bölge üzerinde 'Guyana Esequibo' isimli bir eyalet kurulmamasına, yerli halka vatandaşlık verilmemesine, bunun dışında herhangi bir fiili ya da egemenlik tesisi anlamında eylemde bulunmamasına, genel olarak uyuşmazlık çözümüne engel teşkil edecek her türlü eylemde bulunmamasına yönelik olarak geçici tedbirlere hükmetmesini talep etmiştir⁸⁴.

Venezuela'da yapılacak danışma referandumundan kısabir süre önce geçici tedbirler hakkında toplanarak kararını veren Divan, kendisinden beklenildiği üzere referandumu durdurma ve benzeri türden bir sonuca hükmetmemiştir. 1 Aralık 2023 tarihinde oybirliği ile aldığı karara göre uyuşmazlığın her iki tarafına yönelik olarak Divan önündeki uyuşmazlığın durumunu ağırlaştıracak veya çözüme ulaşılmasını zora sokacak her türlü eylemden kaçınmasını talep etmiştir. Bunun dışında, her iki taraf arasındaki uyuşmazlık hakkında nihai karar verilmeye kadar Venezuela'nın, Guyana tarafından idare ve kontrol edilen Esequibo bölgesinde mevcut durumun değişmesine neden olabilecek

⁸² Preliminary Objections to the Admissibility of the Application, Guyana v. Venezuela, Judgment, 06 April 2023, ICJ Rep, para 107-108, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/171/171-20230406-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 23 Kasım 2024.)

⁸³ Yazar bu hususta İngiltere'nin davaya müdahil olmasına gerek olmadığını da vurgulamaktadır. Bkz. Madrid, s. 411-412.

⁸⁴ Guyana's Request for Provisional Measures, Guyana v. Venezuela, Judgment, 27 October 2023, ICJ Rep, para 2-3, 16, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/171/171-20231030-wri-01-00-en.pdf>, Erişim Tarihi: 24 Kasım 2024.)

herhangi bir eylemde bulunmasından kaçınmasına hükmetmiştir⁸⁵.

Söz konusu gelişmenin hemen ardından 03 Aralık 2023 tarihinde uyuşmazlık konusu bölgede yaşayan yerli halka danışılmaksızın yalnızca Venezuela topraklarında gerçekleştirilen danışma referandumunda, katılım oranının tartışmalı olduğu bir çoğunlukla danışılan hususların büyük bir çoğunluk oranıyla onaylandığı ilan edilmiştir. Buna göre gecikmeksizin harekete geçen Venezuela hükümeti, Guyana Esequibo adında yeni bir eyalet kurulmasını kararlaştırmıştır. Ardından söz konusu yeni eyalete ait bölgelerde petrol, gaz ve doğal kaynakların arama ve keşfine ilişkin birtakım tedbirler alınmıştır. Son olarak hem sınır bölgesinin kontrolünü sağlamaya yönelik askeri hareketlilik gözlenmiş hem de yerli halka vatandaşlık verilmesi amacıyla nüfus sayımı yapılması çalışmaları başlatılmıştır⁸⁶. Doktrinde yakın bir zamanda Divan'ın, bahsi geçen sınır uyuşmazlığı hakkında nihai kararını Guyana lehine vereceği ileri sürülmektedir. Bu sonucun ise Venezuela tarafından kabul edilmesi oldukça güç bir durum olacağından Divan sürecini mümkün olduğunca sürüncemede bırakmak amacıyla hareket ettiği ifade edilmektedir⁸⁷.

Bununla birlikte her ne kadar uyuşmazlık konusu olan Esequibo bölgesinin egemenlik ve kontrolü mevcut durumda Guyana tarafından kullanılıyor olsa da, Venezuela'nın hak iddialarının yalnızca kara bölgeleri ile sınırlı olmadığı da bilinmektedir. Bir diğer deyişle, uyuşmazlık yaşanan bölge ile bağlantılı olarak karasuları ve münhasır ekonomik bölge şeklinde nitelendirilebilecek deniz alanlarında da tarafların karşılıklı hak iddiaları ve yaşadığı sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların henüz çözüme kavuşmamış olmasının her iki taraf açısından da petrol vb. doğal kaynaklardan faydalanma olarak önemli derecede olumsuz etkileri olduğu aktarılmaktadır. Zaman zaman tarafların karşılıklı girişimleri ile daha tartışmalı hale gelebilmektedir. Örneğin 2013 yılında Esequibo kıyılarında petrol arama faaliyetleri konusunda Guyana tarafından lisans verilen bir geminin Venezuela tarafında alıkonulması büyük tartışmaya neden olmuştur. Doktrinde gerek mevcut duruma karşı Venezuela'nın bu ve benzeri girişimlerinin gerekse Guyana'nın uyuşmazlık

⁸⁵ Arbitral Award of 3 October 1899, Guyana v. Venezuela, Provisional Measures, 01 December 2023, ICJ Rep, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/171/171-20231201-pre-01-00-en.pdf>, Erişim Tarihi: 25 Kasım 2024.)

⁸⁶ Bazı kaynaklarda referanduma katılım %50'ye yakın olduğu ifade edilirken, bazı kaynaklarda da % 51 civarında olduğu belirtilmiştir. Bkz. Mahabir/Ganpat, s. 6; Bethell, s. 173.

⁸⁷ Bulmer-Thomas, s. 9.

konusu bölgede tek taraflı olarak doğal kaynakların araştırılmasına yönelik lisanslar vermesi karşılıklı olarak ihlal anlamında değerlendirilmektedir⁸⁸.

Divan süreci bakımından ele alınabilecek bir diğer husus ise *uti possidetis* ilkesinin varlığıdır. Daha önce söz konusu ilke bağlamında karşılıklı olarak tarafların iddialarının desteklenip desteklenmediğine dair tespitlere yer verilmişti. Ancak mevcut durumda devam eden Divan sürecinde bahsi geçen ilkenin uygulanabileceği ve uyuşmazlığın bu doğrultuda çözüme kavuşabileceği öngörülmektedir. Her şeyden evvel güncel olarak uyuşmazlık yaşanan bölge üzerinde egemenlik hakkını kullanan ve etkin bir şekilde fiili kontrolünü sürdüren tarafın Guyana olduğu unutulmamalıdır. Divan nezdinde bu durumun, mülkiyet hakkının belirlenmesinde önemli bir faktör olduğu söylenebilir. 1953 tarihli içtihadında mülkiyet ve fiili işgal meselesinin egemenlik ile eşdeğer olduğu ifade edilmektedir⁸⁹. Yine Kamerun ile Nijerya arasındaki Kara ve Deniz Sınırına İlişkin 2002 tarihli kararda, devletlerin aralarındaki toprak değişikliklerine bağlı sınır uyuşmazlıklarında tek taraflı kuvvet kullanımı eylemlerinin dikkate alınamayacağı, tarafların karşılıklı rızalarına göre hareket edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır⁹⁰. Bu nedenle Venezuela'nın tek taraflı uyuşmazlık konusu bölgenin ilhakına yönelik girişimlerinin uluslararası hukuka aykırı olduğu görülebilmektedir.

Diğer yandan yeni kurulan devletlerin bağımsızlıklarını elde etme sürecinde var olan sınırlarını korumak suretiyle devletlerini kurmalarında öncü rol oynayan *uti possidetis* ilkesinin Venezuela'nın iddialarını desteklediği de ileri sürülmektedir⁹¹. Benzer şekilde doktrinde, daha önce Venezuela'nın bağımsızlığını kazandığı dönemde İngiltere tarafından sınırların kabul edilmesi, sözü edilen ilkeyle birlikte Divan süreci bakımından en güçlü argüman olarak değerlendirilmektedir⁹². Zira geçmişte Divan, 1992 yılında El Salvador ile Honduras arasındaki uyuşmazlık hakkında karar verirken,

⁸⁸ Collins, s. 347-348; Padula/Cecilio/Oliveira/Prado, s. 7, 9.

⁸⁹ The Minquiers and Ecrelzos Case, France v. The United Kingdom, Judgment, 17 November 1953, ICJ Rep, s. 55-57, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/17/017-19531117-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 30 Haziran 2025.)

⁹⁰ Land and Maritime Boundary Between Cameroon and Nigeria, Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea Intervening, Judgment, 10 October 2002, ICJ Rep, para 225-228, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024.)

⁹¹ Elias-Roberts, s. 16-17.

⁹² Nikolic, s. 79.

uyuşmazlığın her iki tarafı çözüm için başka bir uzlaşuya varmadıkları sürece *uti possidetis* ilkesine dayanarak bu tür sınır uyuşmazlıklarının çözülebileceğini öngörmüştür⁹³.

Uluslararası hukukta egemenliklerini tesis eden yeni kurulmuş devletlerin bağımsızlık öncesi idari sınırlarını miras olarak alması gerektiğine ilişkin *uti possidetis* ilkesi, toprak uyuşmazlıklarının çözümünde uygulanabilecek en önemli ilkelerden biri kabul edilmektedir⁹⁴. Bu nedenle sömürge altında olup bağımsızlığını kazanan bir devletin, önceki devletin sınırlarını miras olarak aldığı söylemek yanlış olmayacaktır⁹⁵. Ancak sömürgeci güçlerin bağımsızlık öncesinde çözülmemiş sınır uyuşmazlıkları bulunduğu takdirde yeni kurulan devlet, bu çözüme kavuşmayan sınır uyuşmazlıklarını da miras olarak aldığı belirtilmektedir⁹⁶. Doktrinde bu görüşü destekler şekilde Donovan, Esequibo bölgesi açısından *uti possidetis* ilkesinin Guyana'ya hak tanıdığını iddia etmektedir. Geçmişte uyuşmazlık konusu bölgedeki İspanya'nın varlığının, Esequibo bölgesinin gelişimi ve kalkınmasına yeteri kadar katkı sağlamadığı savunulmaktadır. Hollanda ve sonrasında İngiltere'nin varlığı ile açıkça etkin bir kontrol ile yapıcı bir işgalin söz konusu olması nedeniyle *uti possidetis* ilkesinin uygulanması halinde Guyana'nın, Bölgenin sahibi olabileceği ifade edilmektedir⁹⁷. Yine David tarafından bağımsızlığını kazandığı sırada Esequibo bölgesinin Guyana sınırları içerisinde bulunması nedeniyle uyuşmazlık konusu bölgeyi miras olarak aldığı teyit edilmektedir⁹⁸.

Sonuç itibariyle Divan'ın muhtemel kararında vurgulayacağı üç temel ilkenin bulunduğu ileri sürülmektedir. Etkin kontrol, *uti possidetis* ilkesi ve anlaşmalar hukuku kuralları çerçevesinde kararın içeriğinin belirleneceği düşünülmektedir. İçtihatlar açısından bakıldığında Divan'ın sözü edilen üç temel ilkeyi de yaygın şekilde kullandığı, bir sıralama yapmak gerektiğinde anlaşmalar hukuku kurallarına öncelik verdiği vurgulanmaktadır⁹⁹.

⁹³ Case Concerning the Land, Island and Maritime Frontier Dispute, El Salvador v. Honduras: Nicaragua Intervening, Judgment, 11 September 1992, ICJ Rep, s. 513-514, (<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/75/075-19920911-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Kasım 2024.) Benzer bir görüş için bkz. Donovan, s. 702.

⁹⁴ Shaw, 1996, s. 104.

⁹⁵ Ratner, s. 591.

⁹⁶ Hartzenbusch, s. 245.

⁹⁷ Donovan, s. 703-704.

⁹⁸ David, s. 6-7.

⁹⁹ Sumner, s. 1780.

IV. ESEQUIBO BÖLGESİ UYUŞMAZLIĞININ MEVCUT DURUMU

Güney Amerika kıtasında yer alan iki komşu devlet olan Venezuela ile Guyana arasındaki Esequibo bölgesi uyuşmazlığı hakkında yapılan çalışmalar ve öngörülere göre söz konusu sınır uyuşmazlığının barışçı bir çözüme ulaşması çok da kolay görünmemektedir. Zira her iki tarafın karşılıklı iddiaları dikkate alındığında, genel olarak mevcut pozisyonların korunmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Esequibo bölgesi uyuşmazlığı hakkında yargı yetkisine sahip olduğunu belirten Divan kararının ardından başlayan hukuki sürecin, bilhassa Venezuela açısından öngörülemeyen bir dinamik oluşturduğu düşünülmektedir. Çünkü ülke içerisinde söz konusu sınır uyuşmazlığından daha önemli ve geniş kapsamda görülen bir siyasi, ekonomik ve insani kriz bulunduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle iki devlet arasındaki sorunun, öngörülebilir yakın gelecekteki mevcut diğer tehditler ile birlikte düşünüldüğünde düşük düzeyde sınır uyuşmazlığı olarak nitelendirilebileceği dile getirilmektedir¹⁰⁰. Bu anlamda bakıldığında, Venezuela'nın kendi iç meselelerinin daha ciddi boyutta olduğu ve bu bölge üzerindeki uyuşmazlık nedeniyle her iki komşu devlet arasında bir sıcak çatışma riskinin gerçekçi görülmediği söylenebilir.

Güney Amerika kıtasının çoğu kez unutulmuş veya akla pek gelmeyen gelişmemiş bir ülkesi konumunda olan Guyana, bağımsızlığını elde ettiği günden bu yana gerek Venezuela ile olan sınır uyuşmazlığı gerekse diğer sorunları bağlamında hem bulunduğu coğrafyada hem de bölge dışında yer alan devletlerin müdahalelerine maruz kalmıştır. Bu nedenle devlet otoritesinin tam anlamıyla oluşturulmadığı, kurumların sağlam temeller üzerine oturtulmadığı yorumları yapılmaktadır¹⁰¹. Venezuela'nın içinde bulunduğu sıkıntılı durum nedeniyle söz konusu uyuşmazlığa bakış açısının bir benzeri de Guyana bakımından söylenebilmektedir. Her ne kadar birbiriyle bağlantılı olsa da, mevcut durumda Divan sürecine nazaran sınır bölgelerinde yaşanan diğer sıkıntılı durumların birincil düzeyde olduğu öne sürülmektedir¹⁰².

Diğer yanda Venezuela'nın yaşadığı büyük ekonomik sıkıntılar, yaygın yolsuzluk ve organize suçlarla mücadelede etkisiz kalma, yetersiz altyapı vb. gibi önemli sorunlar ile karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Esequibo bölgesinde bulunan yer altı zenginlikleri sayesinde ülke içi sorunlar karşısında rahatlamayı

¹⁰⁰ Fauriol, s. 5.

¹⁰¹ Collins, s. 335.

¹⁰² Ebus.

sağlamak ana hedef olarak belirlenmiştir. Bu sayede ülkedeki güvenlik, asayiş ve istikrarsızlık ile etkin mücadele edebilmek amacıyla uyuşmazlık bölgesinde egemenlik kontrolü arayışı içerisine girmiştir. Doktrinde Esequibo bölgesinin kontrolünü ele geçirse dahi Venezuela'nın karşı karşıya kalacağı uluslararası baskı ve yaptırımlar ile ülkedeki istikrarsızlık nedeniyle hem bölgeyi hem de doğal kaynakların kullanımını elverişli bir şekilde yönetemeyeceği iddia edilmektedir¹⁰³. Dolayısıyla her iki devlet arasındaki mevcut uyuşmazlıkta uluslararası toplum nezdinde ve yakın coğrafi bölgede Guyana'ya önemli derecede destek verilirken, iki devletin karşılıklı yaşadıkları zorlukların sona ermediği dile getirilmektedir. Bunun yanında silahlı organize suç örgütlerinin oluşturduğu istikrarsızlık ve kargaşa ortamı, sınır bölgelerindeki yasa dışı göç gibi etkili sorunlar nedeniyle giderek artan sayıda Venezuela vatandaşının, Guyana'ya göç etmesine ve tehdit unsuru haline gelmesine yol açmıştır¹⁰⁴.

Esequibo bölgesinin stratejik öneminin artması ve komşu iki devlet arasındaki uyuşmazlığın farklı bir açıdan ele alınmaya başlaması Guyana kıyılarında, özellikle uyuşmazlık yaşanan bölge civarındaki kıyılarda petrol kaynaklarının keşfedilmesi ile yaşanmıştır. Mayıs 2015'te Amerikan menşeli ExxonMobil isimli petrol şirketi, Liza petrol sahasında önemli derecede petrol rezervi keşfettiğini açıklamıştır. Söz konusu alanda bulunan Stabroek Bloğunda keşfedilen rezervin Mısır, Avustralya ve Rusya gibi dünyanın diğer bölgelerine kıyasla çok daha kaliteli ve düşük maliyetli üretim kapasitesine sahip olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁵. Üretime başlandığı sırada 17 petrol kuyusunun bulunduğu toplam 4 sondaj merkezinden günlük 120 bin varil petrol çıkarma kapasitesi bulunan bölgenin dünyanın en büyük kapasiteye sahip petrol keşfi olduğu ileri sürülmektedir¹⁰⁶. 2026 yılına kadar sürdürülecek faaliyetleri ile birlikte şirketin tahmini olarak günlük 750 bin varil üretim yapacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede Guyana ile yapılan anlaşma gereği elde edilen gelirin öncelikle %75'i keşif ve üretim maliyetlerinin karşılanmasına harcanırken geri kalan kısım ise yarı yarıya şirket ve Guyana arasında paylaşılmaktadır¹⁰⁷.

¹⁰³ Rodriguez, 2024, s. 41.

¹⁰⁴ Boersner, s. 439.

¹⁰⁵ Holland, s. 1-2.

¹⁰⁶ Sözü edilen petrol arama sahasında ExxonMobil şirketi % 45 hisseye sahip olup, geri kalan % 30 hisse Hess ve %25 hisse ise Chinese National Offshore Oil Company isimli şirketler ile paylaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Guyana Project Overview, ExxonMobil, (<https://corporate.exxonmobil.com/locations/guyana/guyana-project-overview#DiscoveriesintheStabroekBlock>, Erişim Tarihi: 05.12.2024.)

¹⁰⁷ Smith.

Şirketin 2023 yılına ait yayınladığı raporda güncel olarak faaliyette bulunan petrol sahalarından günlük 600 bin varilden fazla petrol üretimi yapıldığı açıklanmakta olup, kapasitenin 2027 yılı sonuna kadar günlük 1,3 milyon varilin üzerine çıkarılmasının planlandığı vurgulanmaktadır¹⁰⁸.

İki komşu devlet arasındaki uyuşmazlık bölgesi başta olmak üzere Güney Amerika kıyılarındaki keşfedilmemiş petrol ve diğer doğal kaynakların potansiyelini fark eden ABD, daha 2000'li yılların başlarında araştırmalarına başlayarak bölgenin umut vaat eden bir doğal zenginliğe sahip olduğunu tespit etmiştir. Bu nedenle gerek bölgeye gerekse sözü edilen uyuşmazlığa yakından ilgi gösteren ABD, kendi petrol şirketlerinin de güvenliğini sağlamak açısından Guyana ile sıkı bir işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Yakın zamanda yaşanan gelişmelerde, Venezuela'nın Esequibo bölgesini işgal ihtimaline karşı Guyana'nın savunmasını güçlendirebilmek ve petrol şirketlerinin güvenli bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmesini sağlamak amacıyla Guyana ile askeri tatbikatlar gerçekleştirdiği aktarılmıştır¹⁰⁹. ABD'nin gerek Guyana ile yakın ilişki içerisinde hareket etmesi gerekse Venezuela üzerinde siyasi ve ekonomik baskıyı arttırması nedeniyle Venezuela'nın yanında destek olarak en önemli gücün Rusya olduğu görülmektedir. Güney Amerika kıtasında yer alan enerji kaynakları üzerinde daha fazla söz sahibi olma adına Rusya'nın yakın bir ilişki içerisinde gerek siyasi gerekse askeri anlamda Venezuela devletine yardım ettiği bilinmektedir. Bunun yanında Amerikan şirketlerinin hem ülkesinde hem de Esequibo bölgesine ait kıyılarda bulunan petrol alanlarındaki faaliyetlerine engel olmak suretiyle Rus şirketleri başta olmak üzere Çin menşeli diğer şirketlere imkân ve öncelik tanıdığı anlaşılmaktadır¹¹⁰. Bölgede önemli bir aktör olarak Çin'in varlığı ise inkâr edilemez bir gerçektir. Zira Guyana ile yapılan anlaşma doğrultusunda Stabroek Bloğunda bulunan Liza petrol sahasında faaliyette bulunan üçüncü büyük hisseye sahip şirket, Çin devletine aittir. Bu nedenle ABD'nin varlığından sonra uyuşmazlık yaşanan bölgede yer alan doğal kaynakların keşfi, üretimi ve işletilmesi hususunda önemli bir ağırlığa sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ağırlığını giderek artırma eğiliminde olduğu da ileri sürülmektedir. Aynı zamanda Rusya ile birlikte yakın ilişki içerisinde Venezuela topraklarındaki

¹⁰⁸ ExxonMobil Guyana Annual Report 2023, ExxonMobil, s. 7, (<https://corporate.exxonmobil.com/-/media/global/files/locations/guyana-operations/2023-exxonmobil-guyana-limited-annual-report.pdf>, Erişim Tarihi: 06.12.2024.)

¹⁰⁹ Whitney; Sharp.

¹¹⁰ Mahabir/Ganpat, s. 7-8; Pelcastre.

petrol kaynakları üzerinde de ortaklaşa faaliyette bulunmak amacıyla anlaştığı düşünüldüğünde somut uyuşmazlığın her iki tarafı açısından da Çin devletinin varlığı çözüm için kilit bir öneme haizdir¹¹¹.

Doktrinde yapılan bazı çalışmalarda Venezuela ile Guyana arasındaki bahsi geçen uyuşmazlığın, petrol kaynaklarının keşfinden önce ve sonra olmak üzere iki önemli döneme ayrılabilceği ifade edilmektedir. Zira özellikle petrol kaynaklarının keşfi ile uyuşmazlığın da çok farklı bileşenlerden etkilendiği kabul edilmektedir. Sahip olduğu potansiyel sayesinde uyuşmazlık konusu bölgeye dair gerek söz konusu iki devletin gerekse bölge dışı diğer devletlerin oldukça ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır¹¹².

Mevcut durumda Guyana'nın elde ettiği gerek yapılan anlaşmadan kaynaklanan kar payı gerekse telif hakları gibi diğer ek gelirler ile ekonomisini giderek rahatlattığı söylenebilir. Bu ekonomik rahatlama ve gelirlerin artarak devam etmesi doğru yönlendirildiği ve kullanıldığı takdirde uzun süredir yaşanan güvenlik sorunlarının çözümünde etkin rol oynayabileceği öngörülmektedir¹¹³. Bu anlamda petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerine devam eden Guyana, uyuşmazlık konusu bölge olan Esequibo'nun deniz alanlarına giren yerlerde keşif ve işletme imtiyazlarının verilmesi için Eylül 2023'ten itibaren yeni teklifler almaya başlamıştır. Bu girişime karşılık olarak Venezuela ise ilgili deniz alanlarının ihtilafı ve henüz sınırlandırılmamış olması gerekçesiyle hukuka aykırı olarak nitelendirerek petrol şirketlerini ihale süreçlerine katılmamaları konusunda uyarmıştır¹¹⁴.

Venezuela'dan gelen bu uyarıların, ExxonMobil başta olmak üzere bölgede faaliyette bulunan enerji şirketleri tarafından dikkate alınmama ihtimali yüksek bulunmaktadır. Bu durumda her iki devletin de uyuşmazlık yaşanan bölgeye yönelik olarak askeri varlıklarını artırma yoluna gidebilecekleri öngörülmektedir. Askeri varlıkların ve hareketliliğin artış göstermesi ise iki komşu devlet arasındaki çatışma riskini de beraberinde getirmektedir. Olası bir çatışma ya da Venezuela tarafından gerçekleştirilebilecek bir işgal girişimi durumunda bölge halkı başta olmak üzere göç ve sınır olaylarının tetiklenmesine neden olabilecektir. Bölgede yaşanabilecek insan hakları ihlalleri, yerli halkın yerinden edilmesi ve askeri çatışma ihtimallerinin

¹¹¹ Padula/Cecilio/Oliveira/Prado, s. 18-20.

¹¹² Cummings, s. 198-200.

¹¹³ Holland, s. 5.

¹¹⁴ Somart/Arrijuria/Whipps/Vaidya.

gerçekleşmesi halinde ise Amerika kıtasında bulunan Brezilya ve ABD gibi doğrudan soruna müdahale edebilme potansiyeline sahip devletlerin devreye girmesine neden olabilecektir. Böyle bir tabloda uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altına girmesi veya bir saldırının vuku bulması nedeniyle bozulması durumunun varlığından söz edilebilecektir. Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi ya da bozulması halinde BM Güvenlik Konseyinin harekete geçmesi söz konusu olacaktır. Dolayısıyla BM Şartı'nın VII. Bölümünde yer alan düzenlemeler doğrultusunda Konseyin bağlayıcı yaptırım kararları almak suretiyle barış ve güvenliği yeniden tesis etme yoluna gitmesi beklenmektedir. Bu noktada en gerçekçi yaklaşım olarak 41. maddede düzenlenen silahlı kuvvet kullanılmasını içermeyen tedbirler kategorisinde ekonomik yaptırımların devreye sokulması en yaygın sonuç şeklinde karşımıza çıkmaktadır¹¹⁵.

BM Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve sağlanmasında asli rolünün bulunması nedeniyle söz konusu uyuşmazlığa yukarıdaki şekilde müdahil olma ihtimali açısından doktrinde iyimser bir bakış açısı olduğu söylenemez. Zira Rusya ve Çin'in, Güvenlik Konseyinin beş sürekli üyeleri arasında yer aldığı gerçeği karşısında Konseyin bu konuda kolaylıkla harekete geçebileceği öngörülmemektedir. Konsey'de yer alan sürekli üyelerin bilhassa esasa ilişkin hususlarda karar alındığı sırada veto yetkilerini kullanma hakları bulunduğu unutulmamalıdır. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması gibi esasa ilişkin bir mesele hakkında karar alınabilmesi için beş sürekli üyenin herhangi birisinin veto yetkisini kullanması ihtimalinde Konseyin söz konusu uyuşmazlık hakkında karar alamayacağı açıktır. Rusya ve Çin devletlerinin gerek Guyana gerekse Venezuela ile karşılıklı yakın ilişkilerinin bulunduğu uyuşmazlıkta, meselenin Konseyin gündemine gelmesi durumunda nasıl bir pozisyon alacakları belirsiz görülmektedir. Aynı şekilde sürekli üyelerden biri olan ABD'nin doğrudan Guyana'yı destekleme anlamında süreçte taraf haline geldiği ilgili uyuşmazlıkta nasıl bir karar çıkabileceği daha da karmaşık hale gelecektir¹¹⁶. Guyana lehine mevcut soruna taraf haline gelen ABD karşısında, Venezuela ile oldukça yakın ilişki içerisinde olarak önemli derecede destek veren Rusya ve Çin gibi sürekli üye konumundaki devletlerin varlığı ile bahsi geçen uyuşmazlığın çözümü Konsey üyesi devletlerin arasındaki mücadeleye dönüşmektedir¹¹⁷. Bununla beraber, Venezuela'nın hak iddia ettiği Esequibo bölgesini olası işgal ve

¹¹⁵ Somart/Arrijuria/Whipps/Vaidya.

¹¹⁶ Rodriguez, 2024, s. 74-75.

¹¹⁷ Mustabshira/Ahmed, s. 9, 15.

ilhak etme girişimi karşısında uluslararası hukuk ve Divan uygulamaları çerçevesinde meşru bir sonuca ulaşamayacağı da teyit edilmelidir. Öncelikle böyle bir davranışın kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil edeceği açıktır. Divan söz konusu hususa Kamerun ile Nijerya arasındaki Kara ve Deniz Sınırlarına İlişkin Davada verdiği 2002 tarihli kararda değinmektedir. Buna göre uyuşmazlık yaşayan taraflar, sınır değişikliklerini ve özellikle toprak uyuşmazlıklarında hak sahibi olabilmek için devir konusunda ortak rıza ile hareket etmelidir. Bunun dışında kuvvet kullanmak suretiyle hukuka aykırı nitelik taşıyan girişimler sonucunda belirli bir toprağı elde etmesi meşru kabul edilmemektedir¹¹⁸. Dolayısıyla doktrinde, Venezuela'nın taleplerinin Divan tarafından açıkça reddedilmesinin ardından yapılması gereken en mantıklı girişimin sahip olduğu hakları ve ileri sürdüğü iddialarını Divan nezdinde savunmak olması gerektiği belirtilmektedir¹¹⁹.

Böyle bir tabloyla karşılaşılması düşüncesiyle doktrinde mevcut uyuşmazlık açısından en uygun ve en etkili çözüm mekanizmasının Divan süreci ile alınabilecek nihai bir karar olacağı ifade edilmektedir. Divan'ın Esequibo uyuşmazlığı hakkında nasıl bir karar vereceği henüz netlik kazanmamasına karşın, Guyana kararın lehine sonuçlanacağı hususunda iyimser bir yaklaşım göstermektedir. Sonuç itibariyle karar nasıl çıkarsa çıksın ilgili bölgeye yönelik faaliyetlerine de devam etmektedir. Venezuela açısından olası bir olumsuz karar çıkması durumunda kararın gereğinin yerine getirilmemesi durumunda Divan'ın itibarı zedeleneyecek ve Venezuela'ya yönelik uluslararası baskının artması söz konusu olabilecektir. Doktrinde bunun için Divan kararının ardından tarafların sınır uyuşmazlığına yönelik ortak bir komisyon kurabileceği ileri sürülmektedir. Bunun yanında Ankoko Adası gibi işgal edilen bazı yerlerin Venezuela tarafından boşaltılarak güvence altına alınması gerekmektedir. Ancak yine de böyle bir girişime katkı sunma anlamında Venezuela'nın olumlu bir yaklaşım göstermeyeceği öngörülmektedir¹²⁰.

Bunun yanında Venezuela'nın Esequibo bölgesi üzerinde hak iddia etmesi ve uyuşmazlığı günümüze kadar taşımasının zamanlama açısından da bir anlam ifade ettiği belirtilmektedir. Zira Rusya'nın Ukrayna topraklarını

¹¹⁸Case Concerning the Land and Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria, Cameroon v. Nigeria, Judgment, 10 October 2002, ICJ Rep, para 225-228.

¹¹⁹ Ramirez, s. 14.

¹²⁰ Homer, s. 67-68.

işgal etmesi ile başlayan sıcak çatışmalar, Orta Doğu'da İsrail ile Filistin arasındaki Gazze özelinde başlayan çatışma süreci ve Suriye'nin içinde bulunduğu Beşar Esad yönetiminin devrilmesiyle farklı şekilde ilerleyen karmaşık durum birlikte düşünüldüğünde uluslararası toplumun ilgilenmesi gereken birden fazla önemli sorun olduğunu göstermektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde uluslararası barış ve güvenliği ciddi şekilde ilgilendiren söz konusu sorunlar karşısında BM, NATO, Çin, ABD, Avrupa Birliği ve üye devletleri gibi sorunların çözümünde etkin olabilecek aktörlerin dikkati bu yönde yoğunlaşmış görünmektedir. Venezuela'nın bu şartlar altında zikredilen karmaşık süreçte uluslararası toplumun farklı sorunlara odaklanmasından yararlanarak toprak uyuşmazlığını ileri bir aşamaya taşıdığı, kendisine yönelebilecek tepkileri bölerek azalttığı iddia edilmektedir. Böylece aleyhine sonuçlanabilecek bir Divan kararına karşı çıkma, olası bir işgal girişimi vb. gibi aşırı eylemlerine karşı uluslararası toplumun gösterebileceği tutarlı ve etkili yanıtları da zorlaştırmayı hesap ettiği ileri sürülmektedir¹²¹. Sonuç olarak Guyana ile Venezuela arasındaki söz konusu uyuşmazlığın taraflar arasındaki iletişimin sürmeye devam etmesine rağmen kolay bir şekilde nihai barışçı bir çözüme ulaşması için elverişli görülmediği kabul edilmektedir. Taraflar arasında askeri girişimler, işgal vb. gibi tehditlerin gerçekleşme olasılığının bulunduğu görülmektedir. Bunun yanında üçüncü kişi konumunda diğer bölge devletlerinin ya da uluslararası aktörlerin devrede olduğu ve diplomatik girişimlerin devam ettiği bilinmektedir. Venezuela başta olmak üzere ilgili tarafların eylemlerinin uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmemesi, iddialarının geçerliliği ve kabul edilebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla hak iddialarının barışçı ve meşru yöntemler kullanılmak suretiyle alınacak nihai sonuçlara riayet ederek yerine getirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır¹²².

SONUÇ

Venezuela ve Guyana arasında yaklaşık 200 yıldır devam eden Esequibo bölgesine ilişkin hak iddiaları ve buna göre iki devlet arasındaki sınırın nihai olarak belirlenmesine dair uyuşmazlığın sömürgecilik döneminden kalma bir miras olarak günümüze dek sürdüğü anlaşılmaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında, önce İspanya daha sonra Hollanda ve İngiltere tarafından kontrol edilen söz konusu bölgenin bu denli ilgi çekmesi ise sahip olduğu

¹²¹ Rodriguez, 2024, s. 92.

¹²² Duff; Ramraj, s. 58-59.

stratejik konumu ve yer altı zenginlikleri sayesinde. Bölgede yer alan doğal kaynakların yalnızca kara sınırlarında olmadığı, bölgenin konumuna göre deniz alanlarında da zengin doğal kaynakların bulunduğu bilinmektedir. Öncelikle coğrafi açıdan çok elverişli bir bölge olduğu söylenemeyen Esequibo bölgesinde altın rezervlerinin keşfedilmesi, yasal ve yasa dışı altın rafineri faaliyetlerine hız kazandırmıştır.

Güney Amerika kıtasında bir yanda Venezuela devletinin bağımsızlığını kazanarak bölgede söz sahibi olmaya başlaması, diğer yanda Hollanda'nın ardından Esequibo bölgesinin kontrolünü ele geçirmek isteyen İngiltere'nin yerleşme mücadelesi karşı karşıya gelmektedir. 19. yüzyılın sonlarına kadar bölgede karşılıklı iddialar ve sınır belirleme çalışmalarının belirleyici olduğu görülmektedir. Nitekim bölge hakkında daha önceden bilgi sahibi olan harita ve doğa bilimci Schomburgk ile İngiltere kendi lehine olacak şekilde sınır belirleme çalışmalarını birden fazla girişim sonucunda aktif olarak göstermiştir. Bu çalışmaları daha sonra yapılacak Tahkim Anlaşmasının kararında da hukuki dayanak olarak kullanılacaktır. Bölgede sömürgecilik faaliyetlerine engel olma amacıyla dönemin şartlarını lehine kullanma amacıyla Venezeula'nın davetiyle sürece müdahil olan ABD'nin ağırlığı, taraflar arasındaki sınır uyuşmazlığının tahkim yöntemiyle çözüme kavuşturulmasına katkıda bulunmuştur.

Venezuela, İngiltere ve ABD'nin arasında kurulan Tahkim Mahkemesi, uyuşmazlık konusu bölgenin yüzde 90 oranında Schomburgk'un belirlediği hat paralelinde İngiltere lehine karar vererek nihai olarak sonuçlandırmıştır. Yapılan tahkim sürecinde ve alınan kararın ardından yapılan birçok tartışmaya rağmen sonuç itibarıyla taraflar arasında bağlayıcı güce sahip kararın kabul edildiği bir gerçektir. Ancak ilerleyen dönemlerde kararın geçerliliği ve bağlayıcılığını tartışmaya açan gelişmeler ile itirazını başlatan Venezuela günümüze kadar ulaşan tartışmalı hak iddialarını sürdürmektedir. Bu süreçte BM nezdinde kuvvetli bir şekilde iddialarını gündeme getirerek İngiltere'nin uyuşmazlığı yeniden müzakere etme konusunda ikna edilmesini sağlamıştır. Taraflar arasında yapılan Cenevre Anlaşması ile başlayan müzakere ve barışçı çözüm süreci, Guyana'nın bağımsızlığa kavuşması ve süreci İngiltere'den devralması ile devam etmiştir.

Venezuela ile Guyana arasında birebir müzakere ve barışçı çözüm süreci olarak başlayan yeni girişimlerde taraflar aralarında uzlaşmayı getirecek bir adım atma konusunda başarılı olamamışlardır. Böylece BM Genel Sekreterinin de dostça girişim bağlamında uyuşmazlığın çözümüne yönelik katkıları sonuç vermediğinden 2018 yılında uyuşmazlığın Divan nezdinde

devam etmesine karar verilmiştir. Esequibo bölgesinin gerçekte kime ait olduğu ve bu çerçevede iki komşu devletin sınırının belirlenmesi anlamına gelen söz konusu uyuşmazlığın bir başka açıdan önemi ise zengin doğal kaynakların keşfedilmiş olmasıdır. Her iki devletin de bu konuda hassas ve kararlı bir şekilde hareket ettiği söylenebilir. Mevcut durumda bağımsızlığını kazandıktan sonra topraklarının yaklaşık olarak üçte ikisine karşılık gelen bir coğrafi alanda Venezuela'nın hak sahibi olduğuna iddia etmektedir. Buna ilişkin olarak toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunan Guyana'nın bahsi geçen petrol ve doğal gaz gibi yer altı kaynaklarına erişim ve işletme hususunda hızla faaliyetlerine başladığı görülmektedir. Bilhassa 2015 yılında Amerikan menşeli ExxonMobil isimli petrol şirketinin Esequibo bölgesinin deniz alanlarında yüksek kalite ve düşük maliyette zengin petrol kaynaklarını keşfetmesi, iki komşu devlet arasındaki sınır uyuşmazlığında da dönüm noktası haline gelmektedir. Bu gelişmenin ardından Venezuela ve Guyana, Esequibo bölgesine yönelik olarak askeri, siyasi ve ekonomik bakımdan farklı bir yaklaşım içerisinde girmiştir. Doktrinde de söz konusu uyuşmazlığın petrol keşfine bağlı olarak iki önemli döneme ayrılacağı ifade edilmektedir.

Esequibo bölgesinin deniz alanlarında petrol ve doğal gaz kaynaklarının keşfedilmesi ve işletme sürecinin Guyana tarafından tek taraflı olarak başlatılması, Venezuela tarafından tepkiyle karşılanarak askeri ve siyasi birtakım tedbirlerin alınmaya başladığı söylenebilir. Bu çerçevede başta ABD olmak üzere Rusya, Çin ve Brezilya gibi gerek bölgesel gerekse uluslararası bağlamda taraflara destek verildiği görülmektedir. ABD, İngiltere, Brezilya ile birlikte uluslararası kuruluşların Guyana lehine sürece destek vermelerine karşılık özellikle Rusya'nın güçlü bir şekilde Venezuela'ya yardım ettiği anlaşılmaktadır. Uluslararası alanda gerek devletler arası ilişkiler gerekse uyuşmazlıkların barışçı bir şekilde çözümü hususunda etkin bir aktör olarak Çin'in varlığı ise diğer taraflar kadar belirgin değildir. Zira bir yanda ABD ile birlikte ExxonMobil şirketinin petrol arama, çıkarma ve işletme faaliyetlerinde önemli bir pay sahibi olarak Guyana ile yakın ilişki içerisinde olurken, diğer yanda ABD'nin etkinliğini ortadan kaldırmak amacıyla ülkesinde Rus ve Çin menşeli şirketlere faaliyette bulunma izni veren Venezuela ile de dirsek teması halinde bulunmaktadır. Söz konusu konumu Güney Amerika kıtası özelinde enerji kaynaklarına erişim ve pay sahibi olma mücadelesinde Çin devletini etkili bir aktör haline getirmektedir.

Mevcut durumda taraf arasında petrol imtiyaz anlaşmalarına devam etmeleri nedeniyle askeri hareketlilik ile gerginliğin tırmandığı ve her iki

tarafın da uluslararası barış ve güvenliğe tehlike arz edebilecek davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Bu davranışların barış ve güvenlik kavramıyla ilişkili olarak kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil edebilecek işgal ve/veya ilhak etme girişimlerini gündeme getirmektedir. Bu ve benzeri davranışların olası gerçekleşme ihtimaline yukarıda bahsi geçen aktörlerin şimdiden kendilerini konumlandığı söylenebilir. Bu durumda BM'nin Güvenlik Konseyi aracılığı ile sürece müdahil olmasından başka bir seçenek akla gelmemektedir. Ancak Konseyin sürekli üyelerinin neredeyse tamamının bizzat süreçte aktif olarak karşılıklı bir şekilde rol oynadığı gerçeği karşısında gündemine gelecek bir kararda Konseyin nasıl bir karar alacağı tartışmalıdır.

Bununla beraber devam eden Divan sürecinde sonucun kendi lehine sonuçlanacağı beklentisi taşıyan Guyana'nın petrol işletme faaliyetlerinden elde ettiği ekonomik gelir, ülke kalkınmasında büyük bir kaynak teşkil etmektedir. Hukuki sürecin mevcut statüyü kesin ve nihai olarak Guyana açısından olumlu sonuçlanacağından yola çıkarak, Esequibo bölgesine ve petrol işletme faaliyetlerine yapılan yatırımlarını artırarak yoluna devam etmektedir. Bu ekonomik kalkınma Guyana açısından Esequibo bölgesinin sorunlarına ve yerli halkın ihtiyaçlarına daha fazla cevap vermesi bakımından önemli bir kazanım olarak görülmektedir. Zira elde edilen ekonomik gelir, her geçen yıl katlanarak artış göstermekte siyasi ve askeri olarak devletin konumunu da kuvvetlendirmektedir¹²³. Divan süreci sonucunda beklenildiği üzere, Tahkim Mahkemesi kararının geçerli ve bağlayıcı olduğu doğrultusunda hükme bağlanması halinde Esequibo bölgesinin Guyana'ya ait olduğu kesin olarak belirlenmiş olacaktır. Bu durumda Venezuela'nın Divan kararı ile bağlı olduğu bir yana, kabullenmesi zor bir yenilgi alacağı da ifade edilmektedir. Bu durumu kabul etmemesi ve itirazını sürdürmesi halinde de Divan kararlarını yerine getirmeyerek itibarını zedeleyeceği, bu çerçevede kendisine karşı uluslararası baskının giderek artabileceği öngörülmektedir.

¹²³ Ancak doktrinde bu duruma bir parantez açılarak kontrolsüz bir şekilde ekonomik zenginleşmenin doğru yönlendirilmemesi ve kullanılmaması halinde yalnızca iktidarın gücünü arttırmasına yol açan bir yönetim anlayışına sebep olabileceği endişesi de dile getirilmektedir. Bkz. Holland, s. 5.

KAYNAKÇA

- Admission of Guyana to Membership in the United Nations, The United Nations General Assembly Resolution, 21st Sessions, 20 September 1966, A/RES/2133(XXI). (<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/004/36/pdf/nr000436.pdf?token=nKJSK9jNipR2N6qhiO&fe=true>, Erişim Tarihi: 16.11.2024)
- Agreement to Resolve the Controversy Over the Frontier Between Venezuela and British Guiana, Venezuela and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, The United Nations Treaty Series, Geneva, 17 February 1966. (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20561/volume-561-I-8192-English.pdf>, Erişim Tarihi: 15.11.2024)
- Award Regarding the Boundary Between the Colony of British Guiana and the United States of Venezuela-3 October 1899, Reports of International Arbitral Awards, 2007, Vol. 28, s. 331-340. (https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXVIII/331-340.pdf, Erişim Tarihi: 13.11.2024)
- Bethell, Leslie, “Notes on the History of the Venezuela/Guyana Boundary Dispute”, CEBRI-Revista: Brazilian Journal of International Affairs, 2024, Vol. 3, No. 9, s. 156-175.
- Boersner, Adriana, “Venezuela 2019: A Tale of Two Presidents”, Revista De Ciencia Politica, 2020, Vol. 40, No. 2, s. 539-565.
- Bons, Sarah, “Hot or not?: Border Conflicts in the Americas”, Americas Quarterly, 2015, Vol. 9, No. 1, s. 82-85.
- Brewer-Carias, Allan R, “Guyana-Venezuela Border Dispute”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2006, 1-7.
- Bulmer-Thomas Victor, “The Guyana-Venezuela Dispute in Historical Perspective”, Global Americans Working Paper, 2024, s. 1-10. (<https://globalamericans.org/wp-content/uploads/2024/03/Guyana-Venezuela-VBT.pdf>, Erişim Tarihi: 14.12.2024)
- Çaşın, Mesut Hakkı, Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları, Cilt I, Legal Yayınları, İstanbul 2013.
- Clyde, Keane A, The Guyana-Venezuela Territorial Controversy: The International Approaches of the Government of Guyana, 1966-1992,

PhD Thesis, London 2002.

- Collins, Yolanda Ariande, “Guyana in the Eye of the Storm in 2021: Convergence, Stasis and Reverberation”, *Revista De Ciencia Politica*, 2022, Vol. 42, No. 2, s. 333-354.
- Cummings, Anthony R, “How Guyana’s Oil Discovery Rekindled a Border Controversy”, *Journal of Latin American Geography*, 2018, Vol. 17, No. 3, s. 183-211.
- David, Shameza, “An Analysis of the Claims of Guyana and Venezuela to the Essequibo Region”, ResearchGate, 15 May 2019, s. 1-11. (https://www.researchgate.net/publication/333088962_An_analysis_of_the_claims_of_Guyana_and_Venezuela_to_the_Essequibo_region, Erişim Tarihi: 18.12.2024)
- Donovan, Thomas W, “Challenges and the Territorial Integrity of Guyana”, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 2004, Vol. 32, No. 3, s. 661-724.
- Duff, Jesse, “The Legality of the Attempt by Venezuela to Annex the Essequibo Region of Guyana”, *Denver Journal of International Law & Policy*, 27 November 2024. (<https://djilp.org/the-legality-of-the-attempt-by-venezuela-to-annex-the-essequibo-region-of-guyana/>, Erişim Tarihi: 15.12.2024)
- Ebus, Bram, “Troubled Waters Along the Guyana-Venezuela Border”, *International Crisis Group*, 28 October 2019. (https://icg-prod.s3.amazonaws.com/28-oct-2019-troubled-waters_0.pdf, Erişim Tarihi: 02.12.2024)
- Elias-Roberts, Alicia, “Legal Reflections on the Guyana-Venezuela Maritime Issue”, *Caribbean Journal of International Relations & Diplomacy*, 2014, Vol. 2, No. 1, s. 13-36.
- ExxonMobil Guyana Annual Report 2023, ExxonMobil, (<https://corporate.exxonmobil.com/-/media/global/files/locations/guyana-operations/2023-exxonmobil-guyana-limited-annual-report.pdf>, Erişim Tarihi: 06.12.2024)
- Fauriol, Georges A, “The Caribbean Potential: Reimagining the Region’s Policy Frameworks”, *Florida International University Kimberly Green Latin American and Caribbean Center Working Paper No. 1*,

January 2021, s. 1-20. (https://lacc.fiu.edu/publications/lacc-caribbean-working-paper-series/fauriol_caribbean-potential_wps1-2021-copy.pdf, Erişim Tarihi: 09.12.2024)

Guyana Project Overview, ExxonMobil, (<https://corporate.exxonmobil.com/locations/guyana/guyana-project-overview#DiscoveriesintheStabroekBlock>, Erişim Tarihi: 05.12.2024)

Hartzenbusch, Catharine A., “International Litigation: Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salv./Hond.), Gen. No. 75, 1992 ICJ- (Judgment of Sept. 11)(Nicar. intervening)”, Harvard International Law Journal, 1993, Vol. 34, s. 241-259.

Holland, Andrew, “Guyana: Building Sustainable Security”, American Society Project, October 2018, s. 1-2. (<https://www.americansocietyproject.org/wp-content/uploads/2018/10/Ref-0216-Guyana-Building-Sustainable-Security.pdf>, Erişim Tarihi: 04.12.2024)

Homer, Aaron Marcus, “Guyana-Venezuela Border Dispute: Seeking A Peaceful Solution”, Master’s Thesis, New York 2018.

Ishmael, Odeen, *The Trail of Diplomacy: The Guyana-Venezuela Border Issue*, Xlibris Corporation, USA 2013.

Ishmael, Odeen, *The Trail of Diplomacy--Volume Three: The Guyana-Venezuela Border Issue--United Nations Involvement and Active Bilateral Relations (1982-2015)*, Xlibris Corporation, USA 2015.

Joseph, Cedric L, “The Venezuela-Guyana Boundary Arbitration of 1899: An Appraisal Part I”, *Caribbean Studies*, 1970, Vol. 10, No. 2, s. 56-84.

Madrid, Rafael Badell, *Venezuela’s Claim to the Essequibo*, Academy of Political and Social Sciences, Caracas 2023.

Mahabir, Raghunath/Ganpat, Keron, “Border Security and Oil War in the Latin American /Caribbean Region: A Case Study of The Guyana/Venezuela Dispute”, *Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages*, 2024, Vol. 55, No. 1, s. 130-144.

Martic, Nikola, “For Venezuela, War With America is a Really”, Interview With Dia Nader, *Pecat News* No. 396, 20 Kasım 2015. (<https://www.pecat.co.rs/2015/11/dr-dia-nader-otpravnic-a-poslova-ambasade-bolivarske-republike-venecuele-u-beogradu-za-venecuelu-rat-sa-amerikom-je>

stvarnost/, Erişim Tarihi: 11.11.2024)

Menon, Prakash K, “Guyana-Venezuela Boundary Dispute”, Encyclopedia of Public International Law, Instalment 6, North Holland, Amsterdam 1983, s. 212-214. (Editör: Bernhardt Rudolf)

Model Rules on Arbitral Procedure, The International Law Commission Report, 10th Session, 1958. (https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/10_1_1958.pdf, Erişim Tarihi: 14.11.2024)

Mustabshira, Naziba/Ahmed, Arman, “The Essequibo Conundrum: Conflict Analysis of Venezuela-Guyana Border Dispute”, Journal of Peace and Diplomacy, 2024, Vol. 5, No. 2, s. 1-17.

Nikolic, Aleksa, “The Guyana Esequiba Conflict: Key Historical Frameworks and Legal Issues”, The Review of International Affairs, 2018, Vol. 69, No. 1169, s. 70-82.

Padula Raphael/Cecilio Matheus de Freitas/Oliveira Igor Candido/Prado Caio Jorge, “Guyana: Oil, Internal Disputes, the USA and Venezuela”, Contexto Internacional, 2023, Vol. 45, No. 1, s. 1-25.

Pelcastre, Julieta, “Russia’s Influence in the Essequibo Conflict”, Dialogo Americas, 05 February 2024. (<https://dialogo-americas.com/articles/russias-influence-in-the-essequibo-conflict/>, Erişim Tarihi: 09.12.2024)

Protocol to the Agreement to Resolve the Controversy Between Venezuela and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland Over the Frontier Between Venezuela and British Guiana signed at Geneva on 17 February 1966, Guyana, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and Venezuela, The United Nations Treaty Series, Port of Spain, 18 June 1970. (<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20801/volume-801-I-11410-English.pdf>, Erişim Tarihi: 17.11.2024)

Ramdayal, Ronald/Ishmael, Odeen, The British Guiana-Venezuela Border Dispute: Reports From The New-York Times, GNI Publications, Boston 2010.

Ramirez, Reyes, “Essequibo: Hidden Booty or Battlefield Between Venezuela and Guyana?”, IEEE Analysis Paper, 2025, s. 1-35, (https://www.defensa.gob.es/documents/2073105/2519511/essequibo_2025_dieeee30_eng.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2025.)

- Ramraj, Robert, "Guyana's Border Disputes with Venezuela and Suriname", *The Geographical Bulletin*, 2002, Vol. 44, No. 1, s. 51-59.
- Ratner, Steven, "Drawing a Better Line: Uti Possidetis and the Borders of New States", *The American Journal of International Law*, 1996, Vol. 90, No. 4, s. 590-624.
- Reyner, Anthony S/Hope, Walter B, "Guyana's Disputed Borders: A Factual Background", *World Affairs*, 1967, Vol. 130, No. 2, s. 107-113.
- Rodriguez, Araelizabeth Omaira Guerrero, "The Venezuelan Atlantic Front", *CIFILE Journal of International Law*, 2023, Vol. 4, No. 8, s. 79-94.
- Rodriguez, Anissa, *Venezuela Claims to Guyana Territory and Its Regional Destabilization Threats*, Master's Thesis, Missouri, 2024.
- Rosales, Antulio/Jimenez, Maryhen, "Venezuela: Autocratic Consolidation and Splintered Economic Liberalization", *Revista De Ciencia Politica*, 2021, Vol. 41, No. 2, s. 425-447.
- Schachter, Oscar, "The Enforcement of International Judicial and Arbitral Decisions", *The American Journal of International Law*, 1960, Vol. 54, No. 1, s. 1-24.
- Schoenrich, Otto, "The Venezuela-British Guiana Boundary Dispute", *The American Journal of International Law*, 1949, Vol. 43, No. 3 s. 523-530.
- Sharp, Alexandra, "Why Is Venezuela Threatening a Land-Grab War in Latin America?", *Foreign Policy*, 07 December 2023. (<https://foreignpolicy.com/2023/12/07/venezuela-maduro-guyana-esequibo-interstate-war-oil-referendum-icj/>, Erişim Tarihi: 07.12.2024)
- Shaw, Malcolm, "The Heritage of States: The Principle of Uti Possidetis Juris Today", *British Yearbook of International Law*, 1996, Vol. 67, s. 75-153.
- Shaw, Malcolm, *Uluslararası Hukuk*, 8. Baskı, TÜBA Yayınları, Ankara 2018. (Çevirmenler: Acer, Yücel/Kaya, İbrahim/Demirtepe, M. Turgut/Şimşek, G. Engin)
- Smith Matthew, "Exxon's Mega Oil Finds in Guyana are Just the Beginning", *Oilprice*, 10 January 2021. (<https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Exxons-Mega-Oil-Finds-In-Guyana-Are-Just-The-Beginning.html>,

Erişim Tarihi: 05.12.2024)

Somart, Daniel/Arrijuia, Laura/Whipps, Naomi/Vaidya, Tejas, “Threat Assessment: Guyana Prepares to Defend Itself; Venezuela Ready to Annex Essequibo Territory”, Counter Threat Center WATCH/GSOC, 12 December 2023. (<https://www.counterthreatcenter.com/post/threat-assessment-guyana-prepares-to-defend-itself-venezuela-ready-to-annex-essequibo-territory#ftnt6>, Erişim Tarihi: 10.12.2024)

Sumner, Brian, “Territorial Disputes at the International Court of Justice”, Duke Law Journal, 2004, Vol. 53, No. 6, s. 1779-1812.

The United Nations, General Assembly Meeting, 37th Session, 16th Plenary Meeting, 04 October 1982. (<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl8/603/67/pdf/nl860367.pdf>, Erişim Tarihi: 18.11.2024)

The United Nations, General Assembly Meeting, 37th Session, 26th Plenary Meeting, 11 October 1982. (<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/nl8/603/97/pdf/nl860397.pdf>, Erişim Tarihi: 18.11.2024)

Treaty of Settlement of the Boundary Between the Colony of British Guiana and the United States of Venezuela, Great Britain and the United States of Venezuela, Foreign, Commonwealth and Development Office, 02 February 1897, Treaty Series No. 5. (<https://treaties.fcdo.gov.uk/data/Library2/pdf/1897-TS0005.pdf>, Erişim Tarihi: 12.11.2024)

Whitney, WT, “Oil Wealth, US Intervention Aggravate Venezuela-Guyana Border Conflict”, Venezuelanalysis, 18 December 2023. (<https://venezuelanalysis.com/opinion/oil-wealth-us-intervention-aggravate-venezuela-guyana-border-conflict/>, Erişim Tarihi: 07.12.2024)

Winston, Felix, *The Shifting Foreign Policy of Venezuela Toward Guyana*, Guy Associates, Lulu 2015.

Zárate, Jose Manuel Álvarez/Gómez, Katia Fach, “The Duties, Rights and Powers of International Arbitrators”, *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 2018, Vol. 17, No.. 1 s. 13-17.

1. Finansal Destek Beyanı | Financial Support Statement

Bu çalışma herhangi bir finansal destek almadan gerçekleştirilmiştir. | This research received no financial support.

2. Çıkar Çatışması Beyanı | Conflict of Interest Statement

Yazar, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir. | The author declare no conflict of interest.

3. Etik Kurul Onayı | Ethics Committee Approval

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir. | Ethics committee approval was not required for this study.

4. Yazar Katkı Beyanı | Author Contributions

Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | This article was solely authored by the writer.

5. Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı | Research and Publication Ethics Statement

Yazar, çalışmada akademik etik kurallara uyulduğunu ve herhangi bir etik ihlal bulunmadığını beyan etmektedir. | The author declare that all ethical guidelines for research and publication have been followed and that no violations have occurred.

6. İntihal Taraması ve Hakemlik Süreci | Plagiarism and Peer Review Statement

Makale, intihal programıyla taranmış ve çift kör hakemlik sürecinden geçmiştir. | This article was screened by plagiarism detection software and evaluated through a double-blind peer-review process.

